

RI UTZ LAJ TZIJ RE RI JESÚS RI XUTZ'IB'AJ RI MARCOS

Majib'al re

Ri utz laj tzij re ri wuj rech Marcos xtz'ib'axik pa ri junab' 60 are alaxinaq chi ri Cristo. Are ri Juan Marcos xtz'ib'an we wuj ri'. Are wa' ri nab'e wuj ri xtz'ib'axik rech ri K'ak' Testamento. We wuj ri' are nab'e xtz'ib'ax cho ri wuj rech Mateo xuquje' Lucas. Kutzijoj jas xk'ulmatajik are xchaple'taj loq ri utz laj tzij rech ri Jesucristo. Ri Cristo qas are wi uk'ojol ri Dios ri xux achi cho ri uwachulew.

Ri xtz'ib'an we wuj ri' kumajij utzijoxik ri xk'ulmatajik ruk' ri Juan B'anal qasana' che taq ri' are xutzijoj ri utz laj tzij pa ri ulew ri katz'inowik.

We k'ulmatajik ri' kachaple'taj loq pa ri q'at 1:1-8.

Are k'u ri q'at 1:9-13 kutzijoj rij ri uqasana' ri Jesús.

Ri q'at 1:14 kato'taj pa ri q'at 9:50 kutzijoj rij ri majib'al re ri uchak ri Jesús ri xub'an pa Galilea. Ri nimalaj uloq'anik quk' uj ri uj winaq xuquje' kutzijoj chi ri Dios sib'alaj uloq' ri Jesús.

Pa ri q'at 11:1-11 kutzijoj rij jas xub'an ri Jesús are xopan pa ri tinimit Jerusalén.

Pa ri q'at 11:15-33 Kutzijoj jas ri xub'an ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén.

Pa ri q'at 14:61-62 Ri nim k'amal kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios (ri tzujul re ri sipanik

cho ri Dios) kuta che ri Jesús we qas are ralk'wa'l ri Dios.

Pa ri q'at 16:1-19 Kutzijoj rij chi ri Jesús xq'at tzij pu'wi' xuquje' xkamisaxik, k'a te ri' xk'astaj uwach xpaqi' pa ri kaj.

Ri Juan B'anal qasana' kusuk'umaj ri b'e

(Mateo 3:1-12; Lucas 3:1-9, 15-17; Juan 1:19-28)

¹ Jawa' xk'ulmatajik are xchapple'taj loq utzi-joxik ri utz laj tzij rech ri Jesucristo, uk'ojol ri Dios.

² Xk'ulmatajik jetaq ri utz'ib'am loq ri q'alajisal rech ri utzij ri Dios Isaías, are xub'ij:

Kintaq na b'ik ri nutaqo'n kanab'ej na chawach, rech kusuk'umaj apanoq ri ab'e,

³ *Uch'ab'al jun winaq ri kasik'inik pa ri katz'inow ulew, kub'ij:*

Chisuk'umaj ri ub'e ri Ajawxel, suk'um chib'ana che ri ub'e.

⁴ Jeri' xub'an ri Juan are xutzijoj ri qasana' rech k'exb'al k'u'x rech kuyb'al mak pa ri katz'inow ulew. ⁵ Konojel ri winaq a'j Judea, a'j Jerusalén xo'pan ruk'. Ri Juan xub'an kiqasana' ri winaq pa ri nima' Jordán, are xtzujutaj kib' che ri kimak.

⁶ Ri ratz'yaq ri Juan che rismal kamey b'antal wi, ri jat'ib'al upam jun tz'u'm, are xutij che uwa ri e sak' rachi'l ri juyub'il kab'. ⁷ Jawa' xub'ij are xutzijoj ri utzij ri Dios: Kape chi na jun ri sib'alaj k'o ukwinem chinuwach in, man taqal ta chwe kinkir ri uxajab'. ⁸ In xinb'an iqasana'

ruk' ja', are k'u ri kape na kub'an na iqasana' pa ri Tyoxalaj Uxlab'ixel.

Kab'an uqasana' ri Jesús

(Mateo 3:13-17; Lucas 3:21-22)

⁹ Pa taq ri q'ij ri' xopan ri Jesús, upetik pa Nazaret rech Galilea, xb'an kan uqasana' rumal ri Juan pa ri nima' Jordán. ¹⁰ Ri Jesús are xel loq pa ri nima', xril ri kaj xjaqajob'ik, xqaj loq ri Tyoxalaj Uxlab'ixel jer xub'an jun palomax. ¹¹ Xtataj xuquje' jun ch'ab'al upetik pa ri kaj xub'ij: At, at loq'alaj nuk'ojol, kaki'kot na nuk'u'x awuk'.

Ri Itzel kutaqchi'j ri Jesús pa mak

(Mateo 4:1-11; Lucas 4:1-13)

¹² K'a te ri' xk'am b'ik ri Jesús rumal ri Uxlab'ixel pa ri katz'inow ulew. ¹³ Kawinaq q'ij xk'o'ji'k chila' chikixo'l juyub'il taq a'waj, xkoj k'a'mab'al pa ri ub'e rumal ri Itzel rech kaqaj pa mak. Xepe k'u ri angelib' chupatanixik.

Ri Jesús ku'sik'ij ri nab'e utijoxelab'

(Mateo 4:12-17; Lucas 4:14-15)

¹⁴ Are xokisataj ri Juan pa che', ri Jesús xe' chutzijoxik ri utz laj utzij ri Dios pa Galilea. ¹⁵ Xub'ij: Xopan ri q'ij ri utzujum loq ri Dios, xnaqajir loq ri rajawarem, chik'exa ik'u'x, chikojo ri utz laj tzij.

(Mateo 4:18-22; Lucas 5:1-11)

¹⁶ Are xik'ow b'ik ri Jesús chuchi' ri cho pa Galilea, xe'ril ri Simón rachi'l ri Andrés ri rachalal, tajin kakik'yaq ri kik'at pa ri cho, rumal cher e chapal taq kar. ¹⁷ Ri Jesús

xub'ij chike: Chixanloq, chinterene'j, kinb'an na chi'we chikik'am loq achyab' wuk'.

¹⁸ Aninaq xkitzaq kanoq ri kik'at, xeteri' b'ik chirij ri Jesús.

¹⁹ Ri Jesús are b'ininaq chi apanoq jub'iq' xe'ril ri Jacobo rachi'l ri Juan e ralk'wa'l ri Zebedeo, e k'o apanoq pa ri jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja', tajin kakisalab'aj ri kik'at pu'wi' ri ja'. ²⁰ Ri Jesús xu'sik'ij apanoq ri achyab', ri achyab' xkiya kan ri kitat Zebedeo kuk' ri e kajchakib' pa ri jukub' b'inib'al, k'a te ri' xeb'e ruk' ri Jesús.

*Ri Jesús karesaj b'ik jun itzel uxlab'al
(Lucas 4:31-37)*

²¹ Are xo'pan pa ri tinimit Capernaúm, pa ri q'ij rech uxlanem, ri Jesús xok b'ik pa ri Sinagoga, xuchaple'j uya'ik k'utu'n. ²² Ri winaq kemayijan che taq ri uk'utu'n, rumal cher man kuxi'j ta rib' chuk'utik. Man je ta kub'ano jetaq kakib'an ri a'jtijab' rech ri taqanik. ²³ Xaq k'a te' xwa'jil jun achi pa ri Sinagoga ri k'o jun itzel uxlab'al che, xuraq uchi' xub'ij: ²⁴ Jesús aj Nazaret, ¿jas che kanim awib' chiqaxo'l? ¿La xa at petinaq chiqatukixik? In weta'm at jachinaq. At ri' ri at cha'tal rumal ri Dios.

²⁵ Ri Jesús xub'ij che: Chatuxlanoq, chatel b'ik che we achi ri'.

²⁶ Ri itzel uxlab'al xutzaq ri achi pa ri ulew ruk' chuq'ab', k'a te ri' xuraqagej uchi', xel b'ik che ri achi. ²⁷ Konojel ri winaq xkixi'j kib', kakitatab'ela chib'il taq kib': ¿Jas wa' we ri'? ¡Jun k'ak' k'utu'n wa' rumal la' qas ruk' chuq'ab'

kub'ano! Pune a're itzel taq uxlab'al keniman che.

²⁸ Rumal wa' aninaq xel utzijoxik ri Jesús pa ronojel Galilea.

Ri Jesús ku'kunaj e k'i yawab'ib'

(Mateo 8:14-15; Lucas 4:38-39)

²⁹ Ri Jesús are xe'l b'ik pa ri Sinagoga e rachi'l ri Jacobo xuquje' ri Juan xeb'e cho rachoch ri Simón xuquje' ri Andrés. ³⁰ Aninaq xkib'ij che ri Jesús chi ri uji' ixoq ri Simón yawab', q'oyol pa ri usok, k'o q'aq' che. ³¹ Ri Jesús xqeb' ruk' ri ixoq, xuchap che ri uq'ab', xuto'o xwa'jilik. Aninaq k'ut xel b'ik ri q'aq' che ri ixoq. Aninaq xwa'jilik xuchaple'j kipatanixik.

(Mateo 8:14-15; Lucas 4:38-39)

³² Are xqaj ri q'ij, ri winaq xe'kik'am b'ik ri e yawab'ib' xuquje' ri e k'o itzel taq uxlab'al chike ruk' ri Jesús. ³³ Jeri' konojel ri winaq xkimulij kib' chuchi' ri uchi' ja. ³⁴ Ri Jesús xu'kunaj e k'i yawab'ib'. Xe'resaj xuquje' itzel taq uxlab'al, man xuya ta b'e chike ri uxlab'al xech'awik rumal cher ri itzel taq uxlab'al keta'm uwach ri Jesús.

Ri Jesús kub'an ch'awem utukel pa jun le'aj

(Lucas 4:42-44)

³⁵ Sib'alaj aq'ab'il k'a kamuquq na, xwa'jil b'ik ri Jesús xel b'i cho ri ja, xe' pa jun le'aj utukel, chila' xuchaple'j wi ch'awem. ³⁶ Ri Simón e rachi'l jujun tijoxelab' chik xeb'e chutzukuxik ri Jesús. ³⁷ Are xkiriqo xkib'ij che: Konojel ri winaq tajin kakitzukuj la.

³⁸ Ri Jesús xub'ij chike: Chujel b'ik waral, jo' chi pa taq nik'aj le'aj chik, rech jeri' ke'ntzijoq ri utzij ri Dios, rumal cher are wa' nupatan in petinaq.

³⁹ Xaq jeri', xb'inik pa ronojel Galilea, xutzijoq ri utz laj tzij pa ri Sinagoga, xuquje' xe'resaj ri itzel taq uxlab'al chike ri winaq.

Ri Jesús kukunaj jun ch'a'k achi

(Mateo 8:1-4; Lucas 5:12-16)

⁴⁰ Xopan jun ch'a'k achi ruk' ri Jesús, xqeb' ruk' xuki'k choch, k'a te ri' xuta toq'ob' che xub'ij: We kaj la, chinch'ajch'ob'ej la.

⁴¹ Salab'ataj ri ranima' ri Jesús xuyuq ri uq'ab' xuchap ri achi, xub'ij: Je' kawaj, chatch'ajch'ob'etajoq.

⁴² Ri achi aninaq xutzirik, xel b'ik ri ch'a'k che. ⁴³ Ri Jesús xutaq b'ik ri achi, xupixab'aj b'ik, xub'ij che: ⁴⁴ Qas chata', mab'ij chi che jun winaq ri xk'ulmataj awuk', xaq xwi jat jak'utu awib' choch ri ch'awenel pa kiwi' ri winaq, chak'ama b'ik ri sipanik ri kub'ij ri utaqanik ri Moisés, rech kakil ri winaq chi xatutzirik.

⁴⁵ Are xel b'ik ri achi ruk' ri Jesús, xuchaple'j utzijoxik chike ri winaq ri xk'ulmatajik. Rumal ri' man xkwin ta chi ri Jesús xok pa taq ri tinimit, pune jeri' e k'i winaq a'j jaljoj taq tinimit xo'pan ruk'.

2

Ri Jesús kukunaj jun achi ri che'arinaq utyo'jal

(Mateo 9:1-8; Lucas 5:17-26)

¹ Ik'owinaq chi jun janipa q'ij, ri Jesús xok chi b'i junmul pa Capernaúm, aninaq xtukin utzijoxik chi xopan ri Jesús pa ri utinimit. ² Ri winaq aninaq xkimulij kib', xkinojisaj ri ja. Ri Jesús xuchaple'j utzijoxik ri utz laj tzij chike. ³ Xo'pan xuquje' e kajib' achyab' kuk'am b'ik jun achi che'arinaq ri utyo'jal. ⁴ Man kekwin ta k'ut keqeb' ruk' ri Jesús rumal ri kik'yal ri winaq, rumal ri' xkesaj ri uwi' ri ja jawje' k'o wi ri Jesús, xkiqasaj b'ik ri achi ri che'arinaq ri ub'aqil, q'oyol pa ri uch'at. ⁵ Are xril ri Jesús ri kikojob'al ri achyab', xub'ij che ri achi ri che'arinaq utyo'jal: Nuk'ojol, ri amak xekuyutajik.

⁶ Jujun chike ri a'jtijab' rech ri taqanik ri e t'uuyul chila' xkichomaj: ⁷ ¿Jas che jewa' katzijon we achi ri'? Awas ri tajin kub'ij: “¿Jachin ri' ri kakwinik kukuy makaj, we man xaq xwi ri Dios?”

⁸ Qas che ri' ri q'otaj ri', ri Jesús xreta'maj ri tajin kakichomaj ri a'jtijab' rech ri taqanik. Xub'ij chike: ¿Jas che jeri' kixchomanik? ⁹ ¿Jas ri man k'ax ta ub'ixik che we achi ri che'arinaq utyo'jal, “xkuyutaj ri amak” o are “chatwa'jiloq, chak'ama b'ik ri ach'at, jat cho awachoch”?

¹⁰ Rech kiwilo chi ri uK'ojol ri Achi k'o ukwinem chukuyik makaj cho ri uwachulew. Xuch'ab'ej ri achi ri che'arinaq ub'aqil xub'ij che, ¹¹ Kinb'ij chawe: Chatwa'jiloq, chak'ama b'ik ri ach'at, jat cho awachoch.

¹² Ri achi xwa'jilik, chikiwach konojel ri winaq xuk'am b'i ri uch'at, kab'inik xe'ek. Konojel ri winaq xkichaple'j uq'ijila'xik ri Dios. Xkib'ij: Man qilom ta wi jun jastaq jetaq we ri'.

*Ri Jesús kusik'ij ri Leví rech kok che utijoxel
(Mateo 9:9-13; Lucas 5:27-32)*

¹³ Junmul chik xe' ri Jesús chuchi' ri plo. Xuya k'utu'n chike konojel ri winaq ri xo'pan ruk'.

¹⁴ Are xuchaple'j b'inem chila', xril ri Leví uk'ojol ri Alfeo tajin kutoq'ij alkabal rech ri tinimit Roma, ri Jesús xub'ij che: Chinaterene'j.

Ri Leví* xwa'jilik, xteri' b'ik chirij ri Jesús.

¹⁵ Ri Jesús xk'oji' pu'wi' ri mexa cho rachoch ri Leví, e k'i toq'il taq alkabal xuquje' a'jmakib' xet'uyi'k ruk' xuquje' ri utijoxelab', sib'alaj e k'i chik ri e teren chirij ri Jesús. ¹⁶ Are xkil ri e fariseos a'jtijab' rech ri taqanik chi ri Jesús tajin kawa' kuk' ri winaq ri', xkita chike ri utijoxelab': ¿La kawa' k'u we achi ri' kuk' ri a'jmakib' xuquje' kuk' ri e toq'il taq alkabal?

¹⁷ Are xuta ri Jesús ri xkib'ij, xub'ij: ¿La man are kajawataj ajkun chike ri e yawab'ib'? In man xinpe taj chikisik'ixik ri e suk' xane xinpe chikisik'ixik ri a'jmakib'.

*Kakita che ri Jesús jas ub'anik ri q'ipoj wa'im
(Mateo 9:14-17; Lucas 5:33-39)*

¹⁸ Jun q'ijal ri winaq xkilo chi ri utijoxelab' ri Juan xuquje' ri e fariseos man kewa' taj, e jujun xeqet ruk' ri Jesús, xkita che: ¿Jas che ri utijoxelab' ri Juan xuquje' ri kitijoxelab' ri fariseos man kewa' taj, are k'u le tijoxelab' la man je taj kakib'ano?

¹⁹ Ri Jesús xub'ij chike: ¿La kuya k'u ri' man kewa' ta ri e rech ch'ab'e'n ri ji'atz are k'o kuk'?

* **2:14** 2:14 Ri Leví, Mateo xuquje' ub'i' pa Mateo 9:9.

Man kuya ta ri'. ²⁰ Ku'riqa k'u na q'ij are kesax ri ji'atz kuk', che ri q'ij ri' qas man kewa' ta wi.

²¹ Man k'o ta jun kukoj jun ch'acaq'p k'ak' atz'yaq chuk'ojoxik jun q'e'l atz'yaq. We jeri' kub'ano kat'oqopin la ri' ri ch'acaq'p k'ak' atz'yaq ri xukoj chuk'ojoxik ri q'e'l atz'yaq, xuquje' kanimar na ri teq' che ri k'ak' atz'yaq. ²² Xuquje' maj jun kuya k'ak' vino pa ri q'e'l tz'u'm k'olib'al. We jeri' kub'ano, ri tz'u'm k'olib'al kat'oqopinik, katix na ri vino xuquje' ket'oqopinik ri tz'u'm. Are utz kaya ri k'ak' vino pa ri k'ak' tz'u'm k'olib'al.†

*Ri Jesús katzijon chirij ri q'ij rech uxlanem
(Mateo 12:1-8; Lucas 6:1-5)*

²³ Pa jun q'ij rech uxlanem xik'ow b'i ri Jesús chuxo'l ri tiko'n, ri utijoxelab' xkichaple'j utzukuxik ri ujolom ri tiriko. ²⁴ Ri fariseos xkib'ij che ri Jesús: Chawilampe', ¿jas che ri atijoxelab' kakib'an ri man ya'tal taj kab'an pa ri q'ij rech uxlanem?

²⁵ Ri Jesús xub'ij chike: ¿La man isik'im ri xub'an junmul ri David, e rachi'l ri rajch'o'jab' are xenumik? ²⁶ Xok b'ik pa ri Templo, xu'tija ri tyoxalaj kaxlan wa ri xaq xwi ya'tal chike ri ch'awenelab' cho ri Dios kakitijo, xuquje' xuya ke ri rachi'l, che ri' are ri Abiatar ch'awenel cho ri Dios pa kiwi' ri winaq.☆

† **2:22** 2:22 Xkit'is utz'u'mal awajib' rech xkib'an alaj taq tz'u'm k'olib'al uwa'l uva. Ri q'e'l tz'u'm are kanoj che ri uwa'l uva, kat'oqopinik je ta ne chi xa xt'oqopixik. Rumal ri' xwi kakoj ri k'ak' tz'u'm k'olib'al chuyakik ri uwa'l ri uva. ☆ **2:26** 2:26 1 Samuel 21:1-6.

²⁷ Ri q'ij rech uxlanem xb'anik rech kukoj ri achi, man are ta ri q'ij rech uxlanem kakojow ri achi, ²⁸ xaq jeri' ri uK'ojol ri Achi, are kab'an rech pu'wi' ronojel pune are ri q'ij rech uxlanem.

3

Ri Jesús kukunaj jun yawab' pa ri q'ij rech uxlanem

¹ Junmul chik xok b'ik ri Jesús pa ri Sinagoga, chila' k'o wi jun achi che'arinaq jun uq'ab'. ² K'o k'u jujun winaq kakaj kakimol umak ri Jesús, xaq jeri' xaq kik'ak'ale'm we kukunaj kanoq ri achi pa ri q'ij rech uxlanem. ³ Ri Jesús xub'ij che ri achi, ri che'arinaq uq'ab': Chattak'al chikiwach konojel.

⁴ K'a te ri' xub'ij chike winaq ri e k'ak'ale'ninaq: ¿Jas ya'talik kab'an pa ri q'ij rech uxlanem? ¿La ya'talik kab'an utzilal o etzelal, la utz kakol jun winaq o are utz kakamisaxik?

Maj jun chike ri winaq xch'awik. ⁵ Ri Jesús xu'ka'yej ri winaq, xyojtajik, xuquje' xb'isonik rumal ri ukowil ri kanima', k'a te ri' xub'ij che ri achi: Chayuqu ri aq'ab'.

Are xuyuq ri uq'ab' ri achi, xutzirik.

⁶ Xaq xe'l loq ri fariseos pa ri Sinagoga, xkichaple'j uchomaxik kuk' ri herodianos jas kakib'an chukamisaxik ri Jesús.

E k'i winaq kakiterene'j ri Jesús

⁷ Ri Jesús e rachi'l ri utijoxelab' xe' chuchi' ri cho, sib'alaj e k'i winaq xeteri' b'i chirij. ⁸ Are xeta'mataj ri kub'an ri Jesús, e k'i winaq a'j Judea, Jerusalén, Idumea, ri kepe ch'aqa'p che ri

Jordán, xuquje' ri kepe pa ri tinimit Tiro xuquje' Sidón xo'pan ruk'. ⁹ Ri Jesús xub'ij chike ri utijoxelab' chi kakisuk'umaj jun jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja' rech kak'oji' ri Jesús chupam jeri' man katak'ale'x taj kumal ri winaq. ¹⁰ Jeri' rumal e k'i xu'kunaj xuquje' konojel ri e yawab'ib' kakaj kakichap ri Jesús. ¹¹ Ri itzel taq uxlab'al are xkil ri Jesús xexuki'k choch, xkib'ij che: ¡At at uK'ojol ri Dios!

¹² Ri Jesús xub'ij chike ri itzel taq uxlab'al chi man kakib'ij taj jachin ri are'.

Ri Jesús ku'cha' ri e kab'lajuj u'taqo'n

(Mateo 10:1-4; Lucas 6:12-16)

¹³ Ri Jesús xpaqi' pu'wi' jun juyub', xu'sik'ij b'ik ri xraj xeb'e ruk'. ¹⁴ Chila' xu'cha' wi ri kab'lajuj u'taqo'n, rech ku'x e rachi'l xuquje' rech ku'taq b'ik chutzijoxik ri utz laj tzij. ¹⁵ Xuquje' xuya kwinem chike rech ke'kesaj itzel taq uxlab'al. ¹⁶ Are wa' ri kib'i' ri e kab'lajuj ri xu'cha'o: ri Simón ri xub'ij Pedro che, ¹⁷ ri Jacobo rachi'l ri rachalal Juan e ralk'wa'l ri Zebedeo ri xb'ix Boanerges chike rumal ri Jesús,* ¹⁸ ri Andrés, ri Felipe, ri Bartolomé, ri Mateo, ri Tomás, ri Jacobo uk'ojol ri Alfeo, Tadeo, ri Simón ri kab'ix Zelote, ¹⁹ xuquje' ri Judas Iscariote, ri xjachow ri Jesús pa kamikal.

Ri Jesús xuquje' ri Beelzebú

(Mateo 12:22-32; Lucas 11:14-23; 12:10)

²⁰ K'a te ri' xok b'i ri Jesús pa jun ja, ri winaq junmul chik xkimulij kib' ruk', rumal ri'

* **3:17** 3:17 Boanerges kel kub'ij *E ralk'wa'l ri kaqulja*.

ri Jesús xuquje' ri utijoxelab' man xekwin taj xewa'ik. ²¹ Are xkita ri rachalal ri Jesús ri tajin kak'ulmatajik, xe'l b'i chi rilik, xkib'ij: Xkonar le Jesús.

²² Ri a'jtijab' rech ri taqanik ri xo'pan pa Jerusalén xkib'ij: K'o ri Beelzebú che we achi ri', kakwinik karesaj ri itzel taq uxlab'al rumal k'o ri kinimal ri itzel ruk'.

²³ Ri Jesús xu'sik'ij ri winaq, xub'ij we jun k'amb'ejab'al no'j chike: ¿Jas kub'an ri Itzel chi resaxik b'ik ri itzel? ²⁴ Ri winaq pa jun tinimit we xaq chikixo'l a're' kech'o'jin wi, ketukin na ri' xuquje' kasach na kiwach ri'. ²⁵ We k'o jun ja winaq xaq kech'o'jin chikixo'l a're', we ja winaq ri' kasach na kiwach. ²⁶ Je xuquje' we kub'an ch'o'j ri itzel chib'il rib', man kajeqi' ta ri', xane kasach ri' uwach. ²⁷ Qilampe', maj jun kakwinik kelaq' pa rachoch jun achi ri k'o uchuq'ab' we man nab'e kujat'ij ri achi ajchoq'e ri ja. K'a te ri' kakwinik kareleq'aj b'ik ri jastaq.

²⁸ Qas tzij kinb'ij chi'we ronojel ri makaj, xuquje' ri b'im awas taq jastaq kakuyutaj na. ²⁹ Xaq xwi man kakuyutaj taj ri winaq ri kub'ij awas taq tzij che ri Tyoxalaj Uxlab'ixel. We winaq ri' man kakuyutaj ta wi, ajmak chib'e q'ij saq.

³⁰ Ri Jesús xub'ij we tzij ri' rumal cher ri winaq xkib'ij: K'o jun itzel uxlab'al che.

*Ri unan ri Jesús rachi'l ri e rachalal
(Mateo 12:46-50; Lucas 8:19-21)*

³¹ K'a te ri' xo'pan ri unan xuquje' ri e rachalal ri Jesús. Xekanaj kanoq cho ri ja ri k'o wi ri

Jesús, xkitaq b'i jun winaq chusik'ixik ri Jesús.
³² Jeri' rumal sib'alaj e k'i winaq e remel chirij, xkib'ij che: Ri anan rachi'l ri a'wachalal e k'o cho we ja, tajin katkitzujuk.

³³ Ri Jesús xub'ij: ¿Jachin ri' ri nunan, jachin ri' ri e wachalal?

³⁴ K'a te ri' xu'ka'yej konojel ri winaq ri e t'uuyulik kisutim rij, xub'ij: Chi ri' k'o wi ri nunan rachi'l ri e wachalal. ³⁵ Are wachalal, are wanab', are nunan ri winaq ri kub'an ri karaj ri nutat.

4

K'amb'ejab'al no'j chirij ri ajtikolob'

¹ Junmul chik ri Jesús xuchaple'j uya'ik k'utu'n chuchi' ri plo. Sib'alaj e k'i winaq xkimulij kib' chutayik ri k'utu'n rumal ri' xaq'an ri Jesús pa jun jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja'. Konojel ri winaq xek'o'ji' chuchi' ri plo. ² Xuchaple'j uk'utik sib'alaj k'i jastaq ruk' k'amb'ejab'al taq no'j jewa' xub'ij: ³ ¡Chitampe'! Jun ajtikolob' xe' pa tiko'nijik. ⁴ Are xuchikoj ri ija', nik'aj xqaj chuchi' ri b'e, xo'pan ri chochi' xkitijo. ⁵ Nik'aj ija' chik xqaj chuxo'l ri ab'aj, jawje' man nim taj ulew k'olik. Aninaq xk'iy loq ri tiko'n rumal man naj taj qajinaq ri ulew. ⁶ Are xel loq ri q'ij, xechaq'jar ri tiko'n rumal man naj taj qajinaq ri uk'a'mal pa ri ulew. ⁷ Nik'aj ija' chik xqaj chuxo'l ri k'ix, are xek'iy loq xejiq' chuxo'l ri k'ix, man xewachin taj. ⁸ Ri nik'aj ija' chik xeqaj pa ri utz ulew. Are xk'iy loq, xenima'qirik, xewachinik e jujun xkiya juwinaq lajuj, e nik'aj oxk'al e nik'aj chik jun ciento.

⁹ K'a te ri' xub'ij ri Jesús: Ri k'o uxikin chutatab'exik, chutatab'ej.

¹⁰ Are xeb'e konojel ri winaq, xeqet ri kab'lajuj utijoxelab' ruk' ri Jesús, xkita che jas ub'anik ri k'amb'ejab'al no'j. ¹¹ Ri Jesús xub'ij: Ya'tal chi'we ix kiweta'maj ri ajawarem rech ri Dios; are k'u ri man e qachi'l taj ruk' k'amb'ejab'al no'j kinb'ij chike. ¹² Jeri' rumal cher pune keka'yik man kakich'ob' taj ri kakilo, pune kakito man kakich'ob' taj ri kakitatab'ej. Rech man kakik'ex taj kik'u'x xuquje' man kekuyutaj taj. ¹³ ¿Man kichomaj taj we jun k'amb'ejab'al no'j ri'? Man kixkwin ta b'a ri kichomaj ronojel ri nik'aj chik. ¹⁴ Ri ajtikolob' kutik ri utzij ri Dios. ¹⁵ E k'o winaq kejunumataj ruk' ri ulew ri k'o chuchi' ri b'e. Are katatab'etaj ri tzij kumal kape ri itzel karesaj pa kanima'. ¹⁶ E jujun chik kejunumataj ruk' ri ab'aj ulew. Sib'alaj keki'kotik are kakitatab'ej ri tzij. ¹⁷ Man katiki' ta k'u ri tzij pa kanima', man naj taj kuq'i'o. Are kape k'axk'olal, o kab'an k'ax chike xa rumal ri utz laj tzij, kakijelech'uj kanoq kib'e. ¹⁸ E nik'aj chik kejunumataj ruk' ri k'ix ulew: kakitatab'ej ri tzij. ¹⁹ Are k'u ri kirajawaxik rech we k'aslemal rech uwachulew, ri sub'unik, xuquje' ri q'inomal, itzel taq rayinik, kakijiq'isaj ri utz laj tzij, man kawachin taj. ²⁰ Nik'aj chik kejunumataj ruk' ri utz ulew. Kakitatab'ej ri tzij, kakik'amawa'j pa kanima', kewachinik kakiya juwinaq lajuj, kakiya oxk'al, kakiya jun ciento kiwach.

Jun lámpara katunanik

²¹ Xub'ij xuquje' ri Jesús chike: ¿La katzij jun lámpara k'a te ri' kaya chuxe' jun ch'at o chuxe' jun cajon? ¿La man xa kaya pa jun k'olib'al chikaj rech katunanik? ²² Maj jun jastaq awatalik ri mat kariqitaj na, xuquje' maj jun jastaq ri xaq pa awal b'i'talik ri mat keta'mataj na. ²³ Ri k'o uxikin chutatab'exik, chutatab'ej.

²⁴ Ri Jesús xuquje' xub'ij: Chichajij iwib' che ri kito. Ruk' ri pajb'al ri kixpajanik, ruk' ri' kapaj na ri jastaq iwe, kaya'taj ne na uwi'. ²⁵ Ri k'o ruk' kaya'taj nim che, are k'u ri maj k'o ruk' kamaj na che ri nitz' ri k'o ruk'.

K'amb'ejab'al no'j chirij ri ija' ri kak'iyik

²⁶ Ri Jesús xub'ij: Ri ajawarem rech ri Dios kajunumataj ruk' ri ajtikolob' ri kuchikoj ri ija' pa ri ulew. ²⁷ Ri ajtikolob' pune kawarik o man kawar taj, ri ija' chi paq'ij chi chaq'ab' tajin kak'iyik. Pune jeri' man reta'm ta k'ut jas kub'an ri ija' che uk'iyem. ²⁸ Ri ija' kawachinik pa utukel: nab'e katuxar loq, k'a te ri' kak'iy loq ri ujolom, k'isb'al rech kak'iy loq ri uwach. ²⁹ Are kutzir ri tiko'n, kaq'atik, rumal cher xopan ri q'ij rech yakoj.

K'amb'ejab'al no'j chrij ri uwach ri moxtansia

³⁰ Xub'ij xuquje' ri Jesús: ¿Jas ruk' kaqajunamaj wi' ri ajawarem rech ri Dios? ¿Jas k'amb'ejab'al no'j kaqakoj chutzijoxik rij?
³¹ Kajunumataj ruk' jun uwach moxtansia. Nitz' chikiwach konojel ri ija' are katikik. ³² Are kak'iy loq sib'alaj nim ke'ek, kux jun nimalaj che' chikiwach ri nik'aj e tiko'n chik. Nima'q

keb'e ri uq'ab', chila' kakib'an wi kisok ri a'waj ri kerapinik.

³³ Ruk' jaljoj k'amb'ejab'al taq no'j xuya uch'ob'ik ri Jesús ri k'utu'n chike ri winaq. Jas na k'u ri xkwin ri kichomab'al chuch'ob'ik. ³⁴ Ruk' k'amb'ejab'al taq no'j xub'ij chike ri winaq ronojel ri jastaq. Are xaq xwi ri utijoxelab' e k'o ruk', xub'ij chike jas je' kel kub'ij ri k'amb'ejab'al taq no'j.

Ri Jesús kutanab'a' ri kyaqiq' jab'

³⁵ Chaq'ab' che ri q'ij ri' xub'ij ri Jesús chike ri utijoxelab': Chujq'ax ch'aqa'p.

³⁶ Ri tijoxelab' xe'l b'ik kuk' ri winaq, xeb'ek ruk' ri Jesús pa ri jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja', e k'o chi nik'aj winaq xaq'an b'ik pa nik'aj taq jukub' chik, xeb'e kuk'. ³⁷ Are e k'o chi pu'wi' ri plo, xwa'jil aq'anoq jun nimalaj kyaqiq'al jab', ri ja' xuchaple'j okem pa ri jukub' b'inib'al karaj kasach kanoq chuxe' ri plo. ³⁸ Ri Jesús tajin kawarik pa ri k'isb'al t'uyulib'al ri k'o pa ri jukub' b'inib'al, ri e tijoxelab' aninaq xkik'asuj xkib'ij che: ¡Ajtij! ¿la man kil la chi raj kujkamik?

³⁹ Xwa'jilik ri Jesús, xuyaj ri kyaqiq', k'a te ri' xub'ij che ri plo: Chatuxlanoq.

Ri plo xjori'k xuta ch'ab'exik. ⁴⁰ Ri Jesús xuta chike ri utijoxelab': ¿Jas che sib'alaj kixi'j iwib'? ¿Maj ikojob'al?

⁴¹ Ri tijoxelab' sib'alaj xkixi'j kib' kakib'ij chib'il taq kib': ¿Jachin we achi ri', ri plo rachi'l ri kyaqiq' keniman che?

5

Ri Jesús karesaj b'ik jun itzel uxlab'al che jun achi

¹ Xo'pan ch'aqa'p rech ri cho pa ri kulew ri winaq gerasenos. ² Are xqaj ri Jesús pa ri jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja', xk'ulax rumal jun achi, k'o jun itzel uxlab'al che, elem loq rech chuxo'l ri e muqb'al taq kaminaqib'. ³ Ri achi chikixo'l taq ri muqb'al kaminaqib' kak'oji' wi chi paq'ij chi chaq'ab', man kab'an ta uyutik ruk' ch'ich' jat'ib'al. ⁴ Kut'oqopij taq ri ch'ich' jat'ib'al ri kajat'ib'ex rech, maj jun kakwin chuchapik. ⁵ Chi chaq'ab' chi paq'ij ri achi kak'oji' chikixo'l ri muqb'al taq kaminaqib' xuquje' pu'wi' taq ri juyub', kuraqaqej uchi' xuquje' kuch'ey rib' ruk' taq ab'aj. ⁶ Naj k'o wi ri achi are xril apanoq ri Jesús, kaxik'anik xe'ek xe'xukuloq choch. ⁷ Ruk' chuq'ab' xuraq uchi', xub'ij: Jesús ralk'wa'l ri nimalaj Dios ¿jas che kape la waral? B'ana la toq'ob' man kab'an ta la k'ax chwe.

⁸ Jewa' xub'ij ri itzel uxlab'al rumal cher ri Jesús xub'ij che: Chatel b'ik che we achi ri'.

⁹ Ri Jesús xuta che: ¿Jas ab'i'?

Ri itzel uxlab'al xub'ij: Legión nub'i, rumal sib'alaj uj k'i.*

¹⁰ Ri itzel sib'alaj xuta toq'ob' che ri Jesús rech man kesax taj b'ik pa ri tinimit ri'. ¹¹ E k'o sib'alaj e k'i aq tajin keyuq'ux apanoq pu'wi' ri juyub'

* **5:9** 5:9 Ri tzij Legión kel kub'ij *K'i*. Legión kib'i' ri jun wok winaq ajch'o'jab' pa ri tinimit Roma. Wine e k'o 3,000, o 6,000 pa jun legión.

rumal ri', ri itzel taq uxlab'al xkib'ij che ri Jesús:
 12 Ya la b'e chaqe kujok chike le aq le'.

13 Ri Jesús xuya b'e chike. Ri itzel taq uxlab'al xe'l b'ik che ri achi, xo'k chike ri keb' mil aq ri tajin keyuq'uxik. Ri aq xech'u'jarik, xetzaq b'ik pa ri plo, xejiq'ik.

14 Ri e yuq'ul taq aq xa'nimaj b'ik, xeb'e pa taq ri le'aj chutzijoxik ri xk'ulmatajik, konojel k'u ri winaq xeb'e chi rilik ri xk'ulmatajik.

15 Are xo'pan ri winaq jawje' ri k'o wi ri Jesús xkixi'ij kib' rumal xkilo ri achi ri xe'l b'ik itzel uxlab'al chike, t'uyulik, utz uwach. 16 Ri xi'low ri xk'ulmatajik xkitzijoj chike ri winaq jas xk'ulmataj ruk' ri achi ri xe'l b'ik itzel uxlab'al che xuquje' jas xk'ulmataj kuk' ri itzel taq uxlab'al. 17 Ri winaq xkita toq'ob' che ri Jesús chi kel b'ik pa ri le'aj ri'.

18 Are tajin kaq'an ri Jesús pa ri jukub' b'inib'al are xpe ri achi ri xe'sax itzel uxlab'al che, xub'ij che ri Jesús chi karaj k'a te ri' chirij. 19 Ri Jesús man xraj taj, xane xub'ij che: Jat cho awachoch, jat ruk' ri awixoqil xuquje' kuk' ri awalk'wa'l ja'tzijoj chike jas xub'an ri Dios awuk', xel uk'u'x chawe.

20 Jeri' xe' ri achi pa ri tinimit Decápolis† chutzijoxik ri xub'an ri Jesús ruk'. Konojel ri winaq xemayijanik.

Ri Jesús kuk'astajisaj jun ali xuquje' xukunaj jun ixoq

21 Sib'alaj e k'i winaq xo'pan ruk' ri Jesús are xopan chuchi' ri plo, rumal ri' xaq chuchi' ri plo

† 5:20 5:20 Decápolis kel kub'ij Lajuj tinimit.

xkanaj wi. ²² Xopan k'ut jun k'amal b'e rech ri Sinagoga ruk' ri Jesús ub'i'nam Jairo. Ri Jairo are xrilb'ej uwach ri Jesús xuki' pa ri ulew. ²³ Xuta toq'ob' che, xub'ij: Raj kakam ri k'in laj numi'al, oj la wuk' je' ya ri q'ab' la pu'wi' rech kutzirik xuquje' kak'asi'k.

²⁴ Ri Jesús xe' ruk' ri Jairo, sib'alaj e k'i winaq xeteri' b'ik chrij, kakipaqchi' la kib'. ²⁵ K'o jun ixoq ri xe' kab'lajuj junab' xaq katuruw ukik'el. ²⁶ B'enaq kuk' sib'alaj e k'i ajkunab' usachom ronojel ri urajil, man k'o xutayij ri xub'ano rumal cher xa xnimataj ri yab'il che. ²⁷ Are xuto katzijoxik ri Jesús, xok b'ik chikixo'l ri winaq, xu'chapa ri umanta. ²⁸ Jewa' xub'ano rumal xub'ij: Kinkunatajik we kinkwinik kinchap ri ratz'yaq ri Jesús. ²⁹ Aninaq xtani'k ri kik' che ri ixoq, k'a te xuna'o xtani'k ri q'oxom che. ³⁰ Qas che ri' xuna' xuquje' ri Jesús chi xel b'ik chuq'ab' che, rumal ri' xuta chike ri winaq: ¿Jachin xchapow ri watz'yaq?

³¹ Ri utijoxelab' xkib'ij che: K'a kata na la jachin xchapow la ¿la man kil la chi sib'alaj e k'i winaq kepaqchi'n la?

³² Ri Jesús xka'yilob'ik rech karilo jachin ri xchapowik. ³³ Are xril ri ixoq chi xreta'maj ri Jesús ri xk'ulmatajik, aninaq xuki'k choch, xub'ij che jas ub'antajik ri jastaq. ³⁴ Ri Jesús xub'ij che: Xatutzirik numi'al, jat pa ja'maril, xatutzir che ri q'oxom.

³⁵ Tajin katzijon ri Jesús are xo'pan nik'aj achyab', kipetik cho rachoch ri Jairo, k'amal b'e

pa ri Sinagoga, xkib'ij che: Xkam ri ami'al, man kaya ta chi latz' che le ajtij.

³⁶ Ri Jairo man are ta xrilij ri xb'ix che. Ri Jesús xub'ij che ri Jairo: Man kaxi'j taj awib', xaq xwi chatkojon chwe.

³⁷ Ri Jesús man xraj taj, xeb'e sib'alaj e k'i winaq ruk', xaq xwi xu'sik'ij b'ik ri Pedro, ri Jacobo rachi'l ri Juan ri rachalal ri Jacobo. ³⁸ Are xo'pan cho rachoch ri k'amal b'e pa ri Sinagoga, ri Jesús xe'ril ri winaq tajin kakiraqaqej kichi' ko'q'ik. ³⁹ Xok b'ik pa ri ja, xub'ij chike: ¿Jas che sib'alaj kixel ch'u'j chiroq'exik le ali? Le ali man kaminaq taj, xaq kawarik.

⁴⁰ Konojel ri winaq xkitze'j ri Jesús, ri Jesús xe'resaj loq konojel ri winaq ri e k'o pa ri ja, xaq xwi xekanaj kanoq ri utat unan ri ak'al rachi'l ri e tijoxelab', xeb'e jawje' ri k'o wi ri ali. ⁴¹ Ri Jesús xuchap ri ali che ri uq'ab', xub'ij che: ¡Talita, kum! ri kel kub'ij *Ali, kinb'ij chawe: Chatwa'jiloq.*

⁴² Ri ali ri kab'lajuj ujunab' aninaq xwa'jilik, xuchaple'j b'inem. Konojel ri winaq xemayijanik are xkil ri xk'ulmatajik. ⁴³ Ri Jesús xub'ij chike ri winaq chi man kakitzijoj taj ri xk'ulmatajik, k'a te ri' xtaqanik katzuq ri ali.

6

Maj uq'ij ri q'alajisal utzij ri Dios chkiwach ri winaq pa ri utinimit

(Mateo 13:53-58; Lucas 4:16-30)

¹ Xel b'ik ri Jesús chila', e rachi'l ri utijoxelab' xe' pa ri utinimit ri xk'iy wi. ² Are xuriq ri q'ij rech uxlanem, xuchaple'j uya'ik k'utu'n pa

ri Sinagoga, ri winaq ri xetowik xemayijanik, xkib'ij: ¿Jawje' xuk'amawa'j wi we k'utu'n we achi ri'? ¿Jachin yo'winaq la' le eta'mab'al che? ¿Jawje' kape wi che ri kwinem chub'anik ronojel ri mayijab'al taq jastaq? ³ ¿La man are wa' ri ajanel, ral ri María, kachalal ri Jacobo, ri José, ri Judas xuquje' ri Simón? ¿La man are e ranab' ri e k'o quk' chanim? Xkitatab'ela' k'otb'al taq chi' rumal rech ri Jesús.

⁴ Ri Jesús xub'ij chike: Sib'alaj nim kil jun q'alajisal utzij ri Dios pa k'i tinimit, xaq xwi man nim taj kilik pa ri utinimit, xuquje' man nim taj kilik kumal ri utat unan xuquje' ri rachalal.

⁵ Rumal ri' man k'i taj mayijab'al taq jastaq xub'an ri Jesús pa ri utinimit, xwi xekunataj jujun yawab'ib' are xuya ri uq'ab' pa kiwi'. ⁶ Sib'alaj xmayijanik rumal chi ri winaq man xekojon taj. Ri Jesús xik'ow pa ronojel ri tinimit ri e k'o naqaj, xuya k'utu'n.

Ri Jesús kutaq b'ik ri e kab'lajuj utijoxelab' chutzijoxik ri utzij ri Dios

(Mateo 10:5-15; Lucas 9:1-6)

⁷ Xu'sik'ij ri e kab'lajuj utijoxelab', pa kakab' xu'taq b'ik chutzijoxik ri utzij ri Dios. Xuya b'ik kwinem chike pa kiwi' ronojel itzel uxlab'al.

⁸ Xub'ij chike chi man kakik'am ta b'ik kiwa, kichim, kirajil pa ri kiximb'al kipam, xane xaq xwi ri kich'ami'y. ⁹ Xuquje' xub'ij chike: Chik'ama b'ik ixajab', man kik'am ta b'ik keb' wok iwatz'yaq.

¹⁰ K'a te ri' xub'ij: Chixk'ol kanoq pa ri ja ri kixk'amawa'x wi, k'a kixel na b'ik pa ri tinimit.

11 We man kixk'amawa'x pa jun k'olib'al, o we ne man kakitatab'ej ri kib'ij, chitota kanoq ri ulew ri k'o che ri iwaqan, rech jeri' kaq'alajinik chi man utz taj ri kakib'ano.

12 Ri kab'lajuj tijoxelab' xkichaple'j utzijoxik chike ri winaq chi rajawaxik kakik'ex kik'u'x.

13 Xe'kesaj xuquje' itzel taq uxlab'al, xkikoj aceite rech olivo chike ri e yawab'ib' rech kekunatajik.

Ri ukamikal ri Juan B'anal qasana'

(Mateo 14:1-12; Lucas 9:7-9)

14 Ri taqanel Herodes xreta'maj ri tajin kub'an ri Jesús. E jujun xkib'ij xk'astaj loq ri Juan B'anal qasana' rumal ri' k'o ukwinem chub'anik mayijab'al taq jastaq.

15 E nik'aj winaq chik xkib'ij: Are Elías.

E nik'aj chik xkib'ij: Jun q'alajisal utzij ri Dios jetaq ri xek'oji' ojer.

16 Are xuta ri Herodes ri kakib'ij ri winaq, xub'ij: Xk'astaj loq ri Juan ri xintaqan chukutixik ri ujolom.

17 Jeri' xub'ij rumal are ri Herodes xtaqan chutz'apixik ri Juan pa che, rumal ri Herodes xk'uli'k ruk' ri Herodías, rixoqil ri rachalal Felipe. 18 Ri Juan xub'ij che ri Herodes: Ri taqanik kub'ij chi man ya'tal ta chawe katk'uli' ruk' ri rixoqil ri awachalal.

19 Rumal ri' ri Herodías sib'alaj royawal che ri Juan, are karaj kukamisaj. Man kwinaq ta k'u che. 20 Ri Herodes kuxi'j rib' cho ri Juan, rumal ri' uchajim, reta'm chi suk' xuquje' maj umak. Kutatab'ej ronojel ri kub'ij ri Juan pune kak'axir ranima'. 21 Jun q'ijal, are xutz'aqatisaj

ujunab' ri Herodes, xub'an jun nimalaj nimaq'ij, xu'sik'ij konojel ri e rajchakib', e rajch'o'jab' xuquje' ri e winaq ri nim kib'anik pa Galilea. ²² Ri ral ri Herodías xojow pa ri nimaq'ij, ri Herodes xuquje' ri e rajchakib' sib'alaj je'l xkilo. Ri Herodes xub'ij che ri ali: Chata chwe ri kawaj, qas kinya wi chawe.

²³ Ri Herodes xub'an jun ch'ekom tzij, xub'ij che: Xapakux ri kata chwe kinya chawe, pune pa nik'aj che ri tinimit.

²⁴ Ri ali xuta che ri unan: ¿Jas kinto?

Ri Herodías xub'ij che ri ral: Chata ri ujolom ri Juan B'anal qasana'.

²⁵ Aninaq xe' ri ali, xub'ij che ri taqanel ri karaj: Chanim kawaj kaya la chwe pa jun pala't ri ujolom ri Juan B'anal qasana'.

²⁶ Ri taqanel xk'axir ranima', rumal k'u ri ch'ekom tzij ri xub'ano chikiwach ri e rajtob'om, man xraj taj xuyak royawal ri ali. ²⁷ Aninaq xu'taq b'ik jun rajch'o'j ri k'o uchuq'ab' chukutixik ri ujolom ri Juan. Ri achi xe'ek, xu'kutij loq ri ujolom ri Juan ri k'o pa che'. ²⁸ Are xtzalij loq ruk'a'm loq ri ujolom ri Juan pa jun pala't, xuya che ri ali, ri ali xu'jacha che ri unan.

²⁹ Ri utijoxelab' ri Juan are xketa'maj ri xk'ulmatajik, xe'kik'ama loq ri utyo'jal ri Juan, xe'kimuqu kanoq.

Ri Jesús ku'tzuq job' mil winaq

(Mateo 14:13-21; Lucas 9:10-17; Juan 6:1-14)

³⁰ Ri tijoxelab' xetzalij ruk' ri Jesús, xe'kitzijoq che ri xkib'ano xuquje' ri xkik'utu. ³¹ Man kekwin ta k'ut kakitij kiwa rumal ri kik'iyal ri

winaq ri xo'pan ruk' ri Jesús. Rumal ri' ri Jesús xub'ij chike ri utijoxelab': Chixanloq, jo' pa jun k'olib'al, xaq uj wi, rech kixuxlan jub'iq'.

³² Xeb'e k'ut kitukel pa jun jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja', pa jun k'olib'al jawje' kub'e k'ol wi kitukel. ³³ Sib'alaj k'i winaq xi'lowik are xeb'ek rumal ri' xe'kiterene'j b'ik chkaqan, nab'e chik xo'pan chikiwach. ³⁴ Are xqaj ri Jesús pa ri jukub' b'inib'al, xe'ril sib'alaj k'i winaq, xe'l uk'u'x chike rumal je ri e k'o chij ri maj kajyuq'. Xuchaple'j uk'utik sib'alaj k'i jastaq chikiwach. ³⁵ Are xqaj ri q'ij, xeqet ri tijoxelab' ruk' ri Jesús, xkib'ij che: Xe' le q'ij, xuquje' sib'alaj naj uj k'o wi che ri tinimit. ³⁶ Che'taqa la b'i le winaq keb'e pa ri tinimit ri k'o chi qanaqaj rech ke'kiloq'o jastaq ketijowik rij.

³⁷ Ri Jesús xub'ij chike: Chiya ix kiwa.

Ri tijoxelab' xkib'ij: Pwaq re jun junab' chak wa' kuk'am b'ik ¿la kaj k'u la kaqasach ronojel ri pwaq ri' rech ke'qatzuq we winaq ri'?'*

³⁸ ¿Janipa kaxlan wa k'o iwuk'? xcha ri Jesús chike.

Ri tijoxelab' xe'kila janipa k'a te ri' xkib'ij che: Job' kaxlan wa k'o quk' rachi'l keb' kar.

³⁹ Xtaqan k'u ri Jesús rech ket'uyub'ax ri winaq cho ri saq pa taq wokaj. ⁴⁰ Ri winaq xkimulij kib' pa taq nik'aj ciento xuquje' pa taq jujun ciento.

⁴¹ Ri Jesús xuk'am ri job' kaxlan wa rachi'l ri keb' kar, xka'y chikaj, xutewechi'j. K'a te ri' xupirij ri kaxlan wa, xuya chike ri utijoxelab' rech kakiya chike ri winaq. Xujach xuquje' ri kar

* **6:37** 6:37 Jesús xub'ij 200 denario. Jun denario tojb'al re jun q'ij chak ojer.

chikiwach konojel. ⁴² Konojel ri winaq xewa'ik, sib'alaj xenojik. ⁴³ Ri tijoxelab' xkisik' ronojel ri ch'aga'p taq kaxlan wa ri xkanajik rachi'l ri kar, xkimulij k'u kab'lajuj chakach. ⁴⁴ Job' mil winaq ri xetzuqik.

Ri Jesús kab'in pu'wi' ri ja'
(Mateo 14:22-27; Juan 6:16-21)

⁴⁵ Ri Jesús tajin katzijon na kanoq kuk' winaq, xu'taq b'ik ri utijoxelab' rech keb'e pa jun jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja', kenab'ej apanoq keb'e Betsaida. ⁴⁶ Are xech'ab'etaj kanoq ri winaq rumal xe' pa ri juyub', xub'ana ch'awem. ⁴⁷ Xok chaq'ab', ri jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja' k'o pa ri unik'ajil ri plo. Ri Jesús k'o na kanoq utukel chuchi' ri plo. ⁴⁸ K'a kamuquq na are xe'ril ri tijoxelab' tajin kakib'inisaj ri jukub' b'inib'al ruk' chuq'ab' rumal ri kyaqiq' tajin ku'puyij, ri Jesús kab'inik pu'wi' ri ja' xqeb' kuk' raj xik'ow b'ik chikiwach. ⁴⁹ Ri tijoxelab' are xkilo chi tajin kab'in pu'wi' ri ja', xkiraq kichi', pa kik'u'x chi jun sub'unel. ⁵⁰ Sib'alaj xkixi'j kib' rumal ri xkilo. Ri Jesús aninaq xu'ch'ab'ej, xub'ij chike: Chixuxlanoq, In wa'. Man kixi'j ta iwib'.

⁵¹ Xaq'an kuk' pa ri jukub' b'inib'al, ri kyaqiq' xtani'k, ri tijoxelab' sib'alaj xemayijanik. ⁵² Rumal sib'alaj k'axirinaq kik'u'x chuchomaxik jas ri xb'an chuk'iyirisaxik ri kaxlan wa.

(Mateo 14:34-36)

⁵³ Are xq'axetaj ri ja' kumal, xo'pan pa ri tinimit Genesaret, xkiya kanoq ri jukub' b'inib'al chuchi' ri ja'. ⁵⁴ Xeqaj pa ri jukub' b'inib'al, ri winaq aninaq xkich'ob' uwach ri Jesús. ⁵⁵ Ri

winaq xkiterene'j ri Jesús pa ronojel ri le'aj ri xe' wi. Are xkita konojel ri winaq jawje' k'o wi ri Jesús xe'kik'am b'ik ri e yawab'ib' cho ri kich'at rech ku'kunaj kanoq. ⁵⁶ Pa taq ri nima'q taq tinimit, nitz' taq tinimit, le'aj ri xik'ow wi ri Jesús, ri winaq xe'kiya ri e yawab'ib' pa taq ri k'ayib'al. Xkita toq'ob' che ri Jesús rech kuya b'e chike kakichap ri umanta. Konojel ri xkichapo ku'tzir kanoq.

7

Ri ch'ajch'oj xuquje' ch'uluj taq jastaq

¹ Ri fariseos e kachi'l ri a'jtijab' rech ri taqanik ri kipetik pa Jerusalén xkimulij kib' chrij ri Jesús. ² Xkilo chi ri tijoxelab' man xkich'aj taj ri kiq'ab' jetaq ri kinaq'atajib'al, are xewa'ik. ³ Are k'u ri fariseos xuquje' ri winaq a'j Israel je' kakib'an chuch'ajik kiq'ab' jetaq ri kub'ij ri naq'atajib'al kech ri e ri'jab' taq winaq. ⁴ Are ketzalij loq pa ri k'ayib'al kakich'aj nab'e ri kiq'ab' we kakitij jun jastaq. Xuquje' kakich'aj ri qumub'al, ri xaru' xuquje' ri pala't ri e b'antal che ch'ich'. ⁵ Rumal ri', ri fariseos e kachi'l ri a'jtijab' rech ri taqanik xkita che ri Jesús: ¿Jas che man kakinimaj ta le atijoxelab' ri kub'ij ri naq'atajib'al ke ri nima'q taq winaq, man kakich'aj ta le kiq'ab' are kewa'ik?

⁶ Ri Jesús xub'ij chike: Qas tzij ri xub'ij ri Isaías are xutz'ib'aj:
We tinimit ri' xaq che uchi' kub'ij chi kinuq'ijila'j, ri ranima' naj k'o wi chwe.

7 Maj kutayij kinkiq'ijila'j, ri kik'utu'n xaq kech achyab'. ✧

8 Ri ix iwetzelam ri utaqanik ri Dios, are k'u tajan kinimaj ri kitaganik ri achyab'.

9 K'a te ri' xub'ij: Je'l kib'an chunimaxik ri inaq'atajib'al, are ijelech'um kanoq iwib' chunimaxik ri utaqanik ri Dios. 10 Chiwilampe', ri Moisés xub'ij:

Nim chi'wila ri itat inan, ri winaq ri ke'retzelaj ri utat unan kakamisax na. ✧

11 Ri ik'utu'n ix kub'ij chi ri alk'wa'laxel kuya'o kub'ij chike ri utat unan:

“Ri tob'anik ri kawaj xinya che alaq xinya che ri Dios.”

12 We jeri' kub'ij ri alk'wa'laxel man kakwin ta chi ri' ku'to' ri utat unan.

13 Jeri' kak'ulmataj iwuk' ix rumal ri naq'atajib'al ri kik'utu, man kinimaj ta chik ri utzij ri Dios, k'i jastaq jetaq we ri' kib'ano.

14 Junmul chik ri Jesús xu'sik'ij ri winaq, xub'ij chike: Chinitatab'ej iwonojel xuquje' chich'ob'o we ri': 15 Man are ta kach'ulujisan ri winaq ri jastaq ri kutijo xane are kach'ulujisan ri etzelal ri kel loq pa ranima'.

16 Ri Jesús xub'ij: Qas chichomaj rij we tzij ri' we xinb'ij chi'we.

17 Are xto'taj chub'ixik we ri', xel b'ik kuk' ri winaq, xok b'ik pa ri ja, ri utijoxelab' xkita che jas kel kub'ij chomanik ri xub'ij. 18 Ri Jesús xub'ij chike: ¿Man kichomaj ta xuquje' ne lo ix ri

✧ **7:7** 7:7 Isaías 29:13. ✧ **7:10** 7:10 Éxodo 20:12; Deuteronomio 5:16.

kinb'ij? ¿La man kichomaj chi maj jun jastaq ri kutij ri winaq kakwin chuch'ulujisaxik? ¹⁹ Rumal cher man pa ri ranima' taj ke' wi ri kutijo xane chupam, k'a te ri' ku'chuluj kanoq.

Ruk' we ri' ri Jesús xub'ij chi ronojel ri jastaq tijowik rij, ch'ajch'oj. ²⁰ Xuquje' xub'ij: Are kach'ulujisan ri kel loq che ri winaq. ²¹ Pa ri ranima' ri winaq kape wi ri itzel taq chomanik, q'oyolem kuk' taq achyab' xuquje' kuk' taq ixoqib', ri kamisanik, ri utzukuxik e keb' ixoqib'. ²² Ri jiq'jatic, ri etzelal, ri sub'unik, ri ub'anik etzelal maj uq'atexik, ri k'ax ri kuna' chi jun chirij jun rech winaq, ri b'anoj tzij, ri nimal, xuquje' are man kuya ta rib' ri winaq pa suk'umaxik. ²³ Ronojel we etzelal ri' pa ranima' ri winaq kape wi, are wa' ri kach'ulujin ri ranima' ri winaq.

*Ri ukobj'al ri jun ixoq ri man aj Israel taj
(Mateo 15:21-28)*

²⁴ Xel b'ik ri Jesús chila', xe' pa jun le'aj ri k'o pa ri tinimit Tiro rachi'l Sidón. Xok b'ik pa jun ja, are xraj maj jun keta'manik jawje' k'o wi, man xkwin ta k'ut rawaj rib'. ²⁵ K'o jun ixoq aninaq xreta'maj chi xopan ri Jesús chila'. Ri ixoq k'o jun ral ali, k'o jun itzel uxlab'al che, xopanik xe'xukul cho ri Jesús. ²⁶ Ri ixoq aj Fenicia rech ri tinimit Siria xuta toq'ob' che ri Jesús rech kakunax ri ral. ²⁷ Ri Jesús xub'ij che: Nab'e chaya b'e chike ri alk'wa'laxelab' kewa'ik, rumal man

kuya taj kamaj ri kiwa ri alk'wa'laxelab' kak'yaq chkiwach ri tz'i' *

²⁸ Ri ixoq xub'ij: Je' tat, ri tz'i' kakitij xuquje' ri uxe'r taq kiwa ri alk'wa'laxelab' ri katzaq chuxe' ri mexa.

²⁹ Ri Jesús xub'ij che: Rumal jeri' xab'an chutzalixik uwach ri xinb'ij chawe, ri itzel xel b'ik che ri awal. Jat pa jororemal.

³⁰ Are xopanik ri ixoq cho rachoch, xu'riqa ri ak'al q'oyol pa ri uch'at. Elinaq chi b'ik ri itzel uxlab'al che.

Ri Jesús kukunaj jun achi ri man kach'aw taj xuquje' man kuta taj

³¹ Xel loq ri Jesús pa ri tinimit Tiro, xe' pa Sidón chuxukut ri plo pa Galilea, xkanaj kanoq pa ri tinimit Decápolis.† ³² Ri Jesús are k'o chila', xkik'am b'ik jun achi ruk' katak'to'man kach'awik, xkita toq'ob' che kuya ri uq'ab' pu'wi'. ³³ Ri Jesús xuk'am b'ik ri achi utukel, xujut ri uwi' uq'ab' pa ri uxikin, k'a te ri' xukoj uchub' cho ri raq'. ³⁴ K'a te ri' xka'yik cho ri kaj, xujiq'aj nim kyaqiq', k'a te ri' xub'ij che ri achi: ¡Efatá! ri kel kub'ij ¡Chatjaqatajoq!

³⁵ Ruk' we ri' xjaqataj ri uxikin ri achi xuquje' xjaqataj ri uch'ab'al, xuchaple'j ch'awem jetaq kach'aw jun utz winaq. ³⁶ Ri Jesús xub'ij chike ri winaq chi man kuya taj kakitzijoj ri xk'ulmatajik,

* **7:27** 7:27 Ri Jesús xtaq loq kuk' ri winaq a'j Israel, ri u'winaq ri Dios. Ri winaq ri a'j Sirofenicia, ri winaq ri a'j Canaán, man a'j Israel taj. Ri a'j Israel kakib'ij tz'i' chike ri man a'j Israel taj, rumal ri' jeri' xub'an ri Jesús chuch'ab'exik we ixoq ri, pune cho ri Dios e junam konojel ri winaq. † **7:31** 7:31 Decápolis kel kub'ij *Lajuj tinimit*.

pune xu'pixib'aj, ri winaq ruk' chuq'ab' xkitzijoj ri xk'ulmatajik. ³⁷ Ri winaq sib'alaj xemayijanik, xkib'ij: Utz kub'an chub'anik taq le jastaq, ku'kunaj ri e t'o'yab' xuquje' kuya kich'ab'al ri e memab'.

8

Ri Jesús kuya kiwa e kajib' mil winaq (Mateo 15:32-39)

¹ Pa taq ri q'ij ri', sib'alaj e k'i winaq xkimulij kib'. Rumal ri maj kakitijo, ri Jesús xu'sik'ij ri' utijoxelab' xub'ij chike: ² Sib'alaj kintog'ob'isaj kiwach we winaq ri' rumal xe' oxib' q'ij e k'o wuk' maj kiwa kitijom. ³ We ke'ntaq b'ik cho taq kachoch kekam wa' che numik pa ri b'e, rumal maj kiwa kitijom e k'o jujun chike naj kepe wi.

⁴ Ri tijoxelab', xkib'ij che: ¿Jawje' keqak'ama wi kiwa konojel we winaq ri'? Naj uj k'o wi che ri tinimit.

⁵ Ri Jesús xuta chike: ¿Janipa kaxlan wa k'o iwuk'?

⁶ Ri Jesús xub'ij chike ri winaq chi ket'uyi' pa ri ulew. Xuk'am ri wuqub' kaxlan wa, xutyoxij che ri Dios, k'a te ri' xuya chike ri utijoxelab' rech kakijach chikiwach ri winaq. Jeri' xkib'an ri tijoxelab'. ⁷ Xuquje' k'o keb' oxib' alaj taq nitz' kar kuk'. Xutyoxij xuquje' ri Jesús che ri Dios, k'a te ri' xub'ij chike ri utijoxelab' chi kakijach chikiwach ri winaq. ⁸ Ri winaq xewa'ik, sib'alaj xenojik. Ri tijoxelab' xkimulij na wuqub' chakach ch'aqa'p kaxlan wa. ⁹ E kajib' mil ri winaq ri xewa'ik. K'a te ri' xel b'ik kuk' ri winaq.

10 Xe' kuk' ri utijoxelab' pa jun jukub' b'inib'al, xe'b'e pa ri tinimit Dalmanuta.

(Mateo 16:1-4; Lucas 12:54-56)

11 Ri fariseos xo'panik ruk' ri Jesús, xkichaple'j uk'otik uchi', xkita che jun k'utb'al rech chikaj.

12 Ri Jesús naj xujiq'aj ri kyaqiq', k'a te ri' xub'ij: ¿Jas che we winaq ri' kakita jun k'utb'al rech chikaj? Qas tzij kinb'ij maj k'utb'al kaya'taj na chike.

13 K'a te ri' xel b'ik kuk', xe' pa jun jukub' b'inib'al, xe' ch'aga'p che ri k'o wí.

Ri Jesús kuya k'utu'n pu'wi' ri kik'utu'n ri fariseos

(Mateo 16:5-12)

14 Xsachan chike ri tijoxelab' xkik'am b'ik kiwa, xa jun kaxlan wa k'o b'ik pa ri jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja'. 15 Ri Jesús xub'ij chike: Qas chichajij iwib' che ri ch'am kech ri fariseos xuquje' ri Herodes.

16 Ri tijoxelab' xkib'ij: Jeri' la kub'ij rumal maj qawa xqak'am loq.

17 Ri tijoxelab' man xkich'ob' taj chi are tajin kab'ix chike ri k'utu'n kech ri fariseos. Are xril ri Jesús we ri', xub'ij chike: ¿Jas che kib'ij chi maj iwa? ¿La man kixka'yik, man kixchomanik? ¿La xa q'eqarinaq ri ichomab'al? 18 ¿La xa maj ib'oq'och chi rilik, o xa maj ixikin chutayik? ¿La man kana'taj chi'we? 19 Are xinjach ri kaxlan wa chikiwach ri job' mil winaq ¿janipa chakach ch'aga'p ximulij?

Kab'lajuj, xecha ri tijoxelab'.

²⁰ Are xinjach chik ri wuqub' kaxlan wa chike ri kajib' mil winaq ¿Janipa chakach ch'aqa'p ximulij?

Wuqub', xecha ri tijoxelab'.

²¹ K'isb'al rech xub'ij: ¿La xaq je' man kich'ob' taj jas kel kub'ij ri ch'am kech ri fariseos?

Ri Jesús kukunaj jun moy achi pa ri tinimit Betsaida

²² Are xopan ri Jesús pa ri tinimit Betsaida, nik'aj winaq xkik'am b'ik jun moy achi ruk' xkita toq'ob' che kuchap kanoq. ²³ Ri Jesús xuk'am b'ik ri moy achi che ri uq'ab' xel b'ik pa ri tinimit. Xuchub'aj pa ri ub'oq'och, xuya ri uq'ab' pu'wi' k'a te ri' xuta che: ¿La kawil chik? ²⁴ Ri achi xuwa'jilisaj ri uka'yeb'al xub'ij: Je', ke'nwil chi ri winaq jer keb'antaj che' keb'inik.

²⁵ Ri Jesús xuya chik junmul ri uq'ab' pu'wi' ri u'b'oq'och ri achi, k'a te ri' xkunatajik. Ri achi xk'ayik xuchaple'j rilik ri jastaq jacha kub'an jun utz uwach winaq. ²⁶ Ri Jesús xutaq b'ik ri achi cho rachoch, xub'ij b'ik che: Man katok ta chi b'ik pa le tinimit xuquje' man katzijoj ta chike ri winaq jas ri xk'ulmataj awuk'.

Ri Pedro kuq'alajisaj chi ri Jesús are Cristo (Mateo 16:13-20; Lucas 9:18-21)

²⁷ Ri Jesús e rachi'l ri utijoxelab' xeb'e pa taq ri le'aj rech Cesarea rech Filipo. E b'enaq pa ri b'e are xuta chike: ¿In jachin in kakib'ij ri winaq?

²⁸ Ri tijoxelab' xkib'ij: E jujun kakib'ij chi lal Juan B'anal qasana', e jujun chik kakib'ij chi lal lal Elías, e nik'aj chik kakib'ij chi lal la jun chike ri e q'alajisal taq utzij ri Dios.

29 Ri Jesús xub'ij chike: ¿Jas kib'ij ix? ¿In jachin ri in?

Ri Pedro xub'ij: Lal, lal Mesías.*

30 Ri Jesús xub'ij chike chi man kakitzijoj ta chik che jun winaq jachin ri are'.

*Ri Jesús kutzijoj ri ukamikal
(Mateo 16:21-28; Lucas 9:22-27)*

31 K'a te ri' xuchaple'j uya'ik k'utu'n, xub'ij: Ri uK'ojol ri Achi kuriq na k'ax, ketzelax na uwach kumal ri k'amal taq kib'e ri winaq, kumal ri kinima'qil ri e ch'awenelab' cho ri Dios xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik. Sib'alaj choq'aq' k'u wi kakamisax na, xuquje' kak'astaj na uwach churox q'ij.

32 Ri Jesús qas k'yaqal xub'an chub'ixik, rumal ri' ri Pedro xusik'ij b'ik pa utukel pa jun k'olib'al xuchaple'j uyajik. 33 Xtzalq'omij ri Jesús, xu'ka'yej ri utijoxelab', k'a te ri' xuyaj ri Pedro xub'ij: Itzel, chatel chinuwach. Man are ta kachomaj at ri jastaq rech ri Dios xane are ri kech ri achyab'.

34 K'a te ri' xu'sik'ij ri winaq rachi'l ri utijoxelab' xub'ij chike: We k'o ne jun karaj kuxik nutijoxel, chuk'ek'ej rib', reqaj ri che' ripb'al xuquje' chinuterene'j. 35 Jeri' rumal ri winaq ri karaj kukol ri uk'aslemal, kutzaq na ri', are k'u ri kutzaq ri uk'aslemal xa rumal we xuquje' rumal rech ri utz laj tzij, kukol na ri' ri uk'aslemal. 36 ¿Jas kutayij che ri winaq kuch'ek ronojel ri

* **8:29** 8:29 Ri Pedro xub'ij Mesías che. Jeri' kub'ij pa ri tzijob'al hebreo. Pa ri tzijob'al griego Cristo kab'ix che. Kikob'chal we tzij ri' kub'ij chi are wa ri kolonel.

q'inomal rech uwachulew, we man kakwinik kukol ri uk'aslemal? ³⁷ ¿Jas kakwin jun kuya cho ri uk'aslemal? ³⁸ We k'o jun kuk'ixib'ej nuq'alajisaxik xuquje' utzijoxik ri nutzij chike we itzel taq winaq a'jmakib' rech we q'ij kamik. Ri uK'ojol ri Achi kak'ix na che we winaq ri' are kape pa ri ujuluwem ri utat e rachi'l ri tyoxalaj taq rangelib'.

9

¹ Te k'u ri' xub'ij: Qas tzij kinb'ij chi'we, e k'o jujun chike ri e k'o chanim man kekam ta na we man nab'e kakil ri rulik ri ajawarem rech ri Dios ri kape na ruk' kwinem.

*Kak'exetaj ri uka'yeb'al ri Jesús
(Mateo 17:1-13; Lucas 9:28-36)*

² Ik'owinaq chi waqib' q'ij che we ri', ri Jesús xusik'ij b'ik ri Pedro, ri Jacobo, ri Juan, xeb'e ruk' pu'wi' jun nimalaj juyub'. Chila' xk'exk'ob' wi ri uka'yib'al ri Jesús chikiwach ri xeb'e ruk'.

³ Ri ratz'yaq sib'alaj xrepq'unik, maj jun winaq choch ri uwachulew ri xkwin ta ne chub'anik we ri'. ⁴ Xuquje' xkik'ut kib' ri Elías rachi'l ri Moisés tajin ketzijon ruk' ri Jesús. ⁵ Ri Pedro xub'ij che ri Jesús: Ajtij, utz uj k'o waral, kujkwinik kaqab'an oxib' alaj taq ja: jun e la, jun rech le Moisés, xuquje' jun rech le Elías.

⁶ Xub'ij we ri' xa rumal xib'in ib', man gas ta xuchomaj ri xub'ij. ⁷ K'a te ri' xpe jun sutz', xu'ch'uq konojel. Xpe jun ch'ab'al chupam, xub'ij: Are wa' ri loq'alaj nuk'ojol. Chitatab'ej.

⁸ Are xeka'ylob'ik, xaq xwi xkil chi uwach ri Jesús.

⁹ Are tajin keqaj loq pu'wi' ri juyub', ri Jesús xub'ij chike chi man kakitzijoj ta chi che jun winaq ri xkilo, k'a te kuya'o kakitzijoj are kak'astaj ri uK'ojol ri Achi chikixo'l ri kami-naqib'. ¹⁰ Xkik'ol pa kanima', xa k'u kakitatab'ela la chib'il taq kib' jas kel kub'ij are xub'ij chi kawa'jil chikixo'l ri kaminaqib'. ¹¹ Ri tijoxelab' xkita che ri Jesús: ¿Jas che ri a'jtijab' rech ri taqanik kakib'ij chi nab'e kape na ri Elías?

¹² Ri Jesús xub'ij: Qas tzij wi, ri Elías are kape nab'e chusuk'umaxik ronojel ri jastaq. ¿Jas ta k'u che tz'ib'atalik chi ri uK'ojol ri Achi kuriq na k'ax xuquje' ketzelax na uwach? ¹³ Kinb'ij chi'we chi ri Elías xpe kanoq, ri winaq xkib'an che ronojel ri xkaj, jetaq ri tz'ib'atalik.

Ri Jesús kukunaj jun ala ri k'o itzel uxlab'al che (Mateo 17:14-21; Lucas 9:37-43)

¹⁴ Are xo'pan kuk' ri nik'aj tijoxelab' chik, xe'kil sib'alaj e k'i winaq xuquje' a'jtijab' rech ri taqanik tajin kakib'an ch'o'j pa tzij kuk'. ¹⁵ Ri winaq are xkil ri Jesús kexik'anik xeb'e chuya'ik rutzil uwach. ¹⁶ Ri Jesús xuta chike: ¿Jas tajin kich'o'jij kuk'?

¹⁷ Jun achi k'o chikixo'l ri winaq xub'ij che ri Jesús: Ajtij, xink'am loq ri nuk'ojol choch la rumal k'o jun itzel uxlab'al che, man kuya ta b'e che kach'awik. ¹⁸ Are kukoj uchuq'ab' ri itzel uxlab'al che, katzaq pa ri ulew, kawusuw upu'chi', kuqut'ut'ej ri uware. Xinb'ij chike le

tijoxelab' la kakesaj b'ik ri itzel uxlab'al che, man xekwin ta che.

¹⁹ Ri Jesús xub'ij: ¡k'ax iwe ix winaq ri maj ikojob'al che ri Dios, naj chik in k'o iwuk'! ¿Jampa' xaq in k'o iwuk'? ¿La xaq kinkoch' in ri kib'ano? Chik'ama loq ri ala.

²⁰ Xkik'am b'ik ri ala ruk'. Ri itzel uxlab'al xutzaq ri ala pa ri ulew, xuchaple'j b'alka'tik, kawusuw ri upu'chi'. ²¹ Ri Jesús xuta che ri utat ri ala: ¿Jampa' xuchaple'j we k'ax ri' che we ala?

Ri achi xub'ij: Pa ri ralk'a'lal. ²² Ri itzel uxlab'al k'i mul raj ukamisam we ala. Utzaqom pa ri q'aq' xuquje' pa ri ja'. We kakwin la, kujto' la. Che'l ku'x la chaqe.

²³ Ri Jesús xub'ij: ¿Jamo ri' kab'ij we kakwin la'? Ronojel ke' ub'anik ruk' ri winaq ri kakojon che ri Dios.

²⁴ Ri utat ri ala aninaq xub'ij: Kinkojonik che ri Dios, chinto' la ruk' ri nukojob'al.

²⁵ Are xril ri Jesús chi tajin kakimulij kib' k'i winaq, xub'ij che ri itzel uxlab'al: At uxlab'al ri kab'an t'o'y, mem che we ala ri', chatel b'ik, man katok ta chik che.

²⁶ Ri uxlab'al xuraqagej uchi', xub'irirej ri ala ruk' chuq'ab', k'a te ri' xel b'ik che. Ri ala raj xkamik cher xb'antajik, e k'i winaq xkib'ij: Xkam le ala.

²⁷ Ri Jesús k'ut xuchap ri ala che ri uq'ab', xuwa'jilisaj. Ri ala xwa'jilik, xtak'i'k.

²⁸ Are xok b'ik ri Jesús pa ri ja e rachi'l ri utijoxelab', xkita che xaq pa utukel: ¿Jas che man xujkwin taj uj xqesaj b'ik ri itzel uxlab'al?

²⁹ Xub'ij ri Jesús chike: We itzel uxlab'al ri' xwi kel b'ik we kib'an ch'awem.

(Mateo 17:22-23; Lucas 9:43-45)

³⁰ Xel b'ik pa ri le'aj ri', xi'k'ow b'ik pa Galilea. Are karaj ri Jesús maj jachin keta'manik jawje' k'o wi. ³¹ Jeri' rumal tajin kub'ij chike ri utijoxelab': Ri uK'ojol ri Achi kajach na pa kiq'ab' ri achyab'. Kakamisax na, churox q'ij k'ut kak'astaj na.

³² Ri tijoxelab' man xkichomaj taj jas xraj xub'ij ruk' we ri', xkixi'j kib' xkita che jas xraj xub'ij.

Jachin ri nim uq'ij

(Mateo 18:1-5; Lucas 9:46-48)

³³ Xo'pan pa Capernaúm. Are k'o chi pa ri ja, xuta ri Jesús chike: ¿Jas ri tajin kitzijoj loq are ix petinaq pa ri b'e?

³⁴ Ri tijoxelab' man xech'aw taj, rumal pa ri b'e are xkitzijoj la rij jachin ri nim uq'ij. Rumal pa kijujunal kakina'o chi e nima'q chikiwach ri e kachi'l. ³⁵ Ri Jesús xt'uyi'k, xusik'ij ri kab'lajuj utijoxelab', xub'ij chike: We k'o jun karaj kok che nab'e chike konojel ri winaq, rajawaxik kux na k'isb'al chike konojel xuquje' patanil ke konojel.

³⁶ K'a te ri' xuk'am jun ak'al xuya chikixo'l, k'a te ri' xuq'aluj xub'ij chike: ³⁷ Ri kuk'amawa'j jun chike we ak'alab' ri' pa nub'i', in kinuk'amawa'j, ri kinuk'amawa'j in, man in taj kinuk'amawa'j xane are kuk'amawa'j ri xintaqow loq.

(Mateo 10:42; Lucas 9:49-50)

³⁸ Ri Juan xub'ij: Ajtij, xqil jun winaq tajin ke'resaj itzel taq uxlab'al pa ri b'i' la, xqaq'il kanoq rumal man qachi'l taj.

³⁹ Ri Jesús xub'ij: Man kiq'il taj, maj jun winaq kub'an mayijab'al taq jastaq pa ri nub'i', k'a te ri' itzel katzijon chwe. ⁴⁰ Ri man qak'ulel taj qachi'l ri'. ⁴¹ Qas tzij kinb'ij chi'we, xapachin ri kusipaj juqub' ja' pa ri nub'i', katoj na uk'axel che.

Ri winaq ri kutaqchi'j chi jun pa mak
(Mateo 18:6-9; Lucas 17:1-2)

⁴² We k'o jun kutaqchi'j pa mak jun chike we alaj taq nitz' ri', are katanik kajat'ix jun ab'aj keb'al chuqul, kak'yaq b'ik k'a pa uk'u'x ri plo.*
⁴³ Je xuquje' we are ri aq'ab' katutaqchi'j pa mak, chasak'ij. Are katanik katok pa ri jun alik k'aslemal, xa jun aq'ab' cho ri kate' pa ri tyo'nel q'aq' ri man kachup taj, ruk' ukob'chal aq'ab'.
⁴⁴ /Ri tyo'nel q'aq' man kachup ta wi xuquje' ri winaq man kakam taj chupam./ ⁴⁵ We are ri awaqan kattaqchi'n pa mak, chasak'ij. Are katanik katok pa ri kaj, maj jun awaqan cho ri kak'yaq b'ik pa ri tyo'nel q'aq' ruk' ukob'chal awaqan. ⁴⁶ /Chila' k'ut man kakam ta wi ri winaq xuquje' man kachup taj ri q'aq'./ ⁴⁷ We are ri ab'oq'och kattaqchi'n pa mak, chawesaj. Are katanik katok pa ri ajawarem rech ri Dios xa jun ab'oq'och cho ri katk'yaq b'ik pa ri tyo'nel q'aq' ruk' ukob'chal ab'oq'och. ⁴⁸ Chila' man kak'is ta wi ri k'axk'olal che ri winaq xane kuriq k'ax chib'e q'ij saq, rumal man kachup ta wi ri q'aq'.
⁴⁹ Ri q'aq' are je kel ri atz'am ri kayo'w utzayil ronojel. ⁵⁰ Utz ri atz'am, are k'u we kelik ri utzayil ¿jas kab'an ri' chutzalixik ri utzayil? Man

* **9:42** 9:42 Ri ab'aj keb'al sib'alaj nim, jun kej o jun wakax kasalab'anik.

kak'is ta b'a ri iwatz'amil rech kixk'oji'k pa ja'maril kuk' konojel ri winaq.

10

Ri Jesús kuya k'utu'n chrij ri juk'ulaj winaq ri kakijach kib'

(Mateo 19:1-12; Lucas 16:18)

¹ Xel b'ik ri Jesús pa ri tinimit ri k'o wi, xe' pa ri tinimit ri k'o pa Judea ch'aqa'p che ri Jordán. Junmul chik xkimulij kib' winaq, ri Jesús xuchaple'j chik uya'ik k'utu'n chikiwach jacha ri naq'atal che kub'ano. ² Xo'pan nik'aj fariseos, xeqet ruk' ri Jesús chub'ixik jun k'a'mab'al che, xkib'ij: ¿La ya'tal che jun achi kujach ri rixoqil?

³ Ri Jesús xub'ij chike: ¿Jas kub'ij ri utaqanik ri Moisés rajawaxik kib'ano?

⁴ Ri fariseos xkib'ij: Ri Moisés xuya b'e chi utz katz'ib'ax jun wuj jawje' kub'ij wi chi xjach ri ixoq, k'a te ri' kesax b'ik ri ixoq rumal ri achi.✧

⁵ Ri Jesús xub'ij: Ri taqanik ri' are ri Moisés xtz'ib'anik rumal man kiwaj taj kixnimanik.

⁶ Man je ta ri' ub'anik are xtiktaj loq ronojel, ri Dios xutik ri achi xuquje' ri ixoq. ✧ ⁷ “Rumal ri', ri achi kuya kanoq ri utat xuquje' ri unan ke' ruk' ri rixoqil, ⁸ rech xa jun tyo'jal ku'xik.” Jeri' man e keb' ta chik xane xa e jun chik.✧ ⁹ Xaq jeri' ri xunuk' ri Dios man kuya taj kujach ri achi.

¹⁰ Are xo'pan cho ri ja, ri tijoxelab' xkita che ri Jesús jas kel kub'ij we jastaq ri'. ¹¹ Ri Jesús xub'ij: Ri kujach rixoqil k'a te ri' kak'uli'k chik ruk' jun

✧ **10:4** 10:4 Deuteronomio 24:1. ✧ **10:6** 10:6 Génesis 1:27; Génesis 5:2. ✧ **10:8** 10:8 Génesis 2:24.

ixoq chik e keb' rixoqil xuquje' xmakunik ruk' ri nab'e. ¹² We are ri ixoq kujach rachajil k'a te ri' kak'uli'k chik ruk' jun achi chik, kamakunik.

Ri Jesús ku'tewechi'j ri ak'alab'
(*Mateo 19:13-15; Lucas 18:15-17*)

¹³ Ri winaq xe'kik'am b'ik ak'alab' ruk' ri Jesús rech ku'chapo, ri e tijoxelab' k'ut xe'kiyaj ri e k'amowinaq b'ik. ¹⁴ Are xril ri Jesús ri xk'ulmatajik, xyojtajik xub'ij chike ri utijoxelab': Man ki'q'atej ta ri ak'alab' kepe wuk', chiya b'e chike, rumal a're' kech'ab'en na ri ajawarem rech ri Dios ri kakub'i' kik'u'x chirij ri Dios jetaq ri kakib'an ri ak'alab' kakub'i' kik'u'x chirij ri kitat kinan. ¹⁵ Qas tzij kinb'ij chi'we, ri man kuk'amawa'j ta ri ajawarem rech ri Dios jetaq kab'an chuk'amawa'xik jun laj nitz' ak'al man kakwin ta ri' kok chila'.

¹⁶ Ri Jesús xuq'aluj ri ak'alab', k'a te ri' xuya ri uq'ab' pa kiwi' xu'tewechi'j.

Ri q'inom ala
(*Mateo 19:16-30; Lucas 18:18-30*)

¹⁷ B'enam kub'an ri Jesús are kaxik'an jun achi xopan ruk', xuki'k choch, xub'ij: Utz laj ajtij, ¿jas rajawaxik kinb'ano rech kinwechab'ej ri jun alik k'aslemal?

¹⁸ Ri Jesús xub'ij che ri ala: ¿Jas che kab'ij utz chwe? ¡Man k'o ta jun gas utz, xane xaq xwi ri Dios! ¹⁹ Aweta'm chik ri taqanik kub'ij: *Matkamisanik, matzukuj keb' awixoqil, man katelaq' taj, man kab'an ta b'anoj tzij chirij*

jun chik, man kab'an ta etzelal che jun winaq chik, nim cha'wila ri atat anan. ✧

²⁰ Xub'ij ri achi: Ronojel we ri' nuchaple'm loq ub'anik pa ri walk'a'lal.

²¹ Ri Jesús ko xuka'yej ri achi, k'a te ri' ruk' loq'anik xub'ij che: Xa jun jastaq chik kajawatajik kab'ano: ja'k'ayij ronojel ri k'o awuk', k'a te ri' chasipaj ri pwaq chike ri e meb'aib' rech kaya'taj aq'inomal chila' chikaj, k'a te ri' chatan loq chinaterene'j xuquje' chaweta'maj awe ri kinb'ano.

²² Ri achi are xuta we ri' xk'axk'ob' ranima', kab'isonik xe' cho rachoch rumal sib'alaj k'i uq'inomal k'olik.

²³ Xka'yilob' ri Jesús, k'a te ri' xub'ij chike ri utijoxelab' sib'alaj k'ax kakiriq ri q'inomab' ko'k pa ri ajawarem rech ri Dios.

²⁴ Ri tijoxelab' xemayijanik che ri xub'ij ri Jesús. Junmul chik xub'ij: Walk'wa'l, sib'alaj k'ax okem pa ri ajawarem rech ri Dios. ²⁵ Are man k'ax taj kub'an jun kamey kok pa ri ujolom ri b'aq t'iso'mab'al cho jun q'inom kok pa ri ajawarem rech ri Dios.

²⁶ Xnimataj ri kimayijanik ri tijoxelab' rumal ri' xkichaple'j ub'ixik chib'il taq kib' we jeri' ¿jachin kakwinik kukol rib'?

²⁷ Ri Jesús ko xu'ka'yej xub'ij chike: Ri Dios kakwinik chub'anik ri man kekwin ta ri achyab' che.

²⁸ Xub'ij ri Pedro che ri Jesús: ¿Jas kak'ulmataj quk' uj, ri qaya'om kanoq ronojel ri qajastaq rumal terene'xik la?

✧ **10:19** 10:19 Éxodo 20:12-16; Deuteronomio 5:16-20.

29 Ri Jesús xub'ij: Qas tzij kinb'ij chi'we: ri utzaqom kanoq rachoch, e rachalal, e ranab', utat unan, e ralk'wa'l xuquje' rulew xa rumal ri utz laj tzij ³⁰ kuk'amawa'j na ciento mul uk'axel pa taq we q'ij junab' ri' rachoch, e rachalal, e ranab', u'nan, u'k'ojol, e rulew pune kuriq k'ax ruk'. Xuquje' pa ri q'otaj ri kape na, kuk'amawa'j ri jun alik k'aslemal. ³¹ E k'i winaq sib'alaj nima'q kakina'o choch ri uwachulew xa k'u maj kiq'ij kaya na pa ri ajawarem rech ri Dios xuquje' e k'o man nima'q taj kakina'o are e k'o cho ri uwachulew xa k'u nima'q na ki'lik pa ri ajawarem rech ri Dios.

*Ri Jesús kutzijoj chik junmul ri ukamikal
(Mateo 20:17-19; Lucas 18:31-34)*

³² E b'enaq pa ri b'e, e paqal pa Jerusalén, ri Jesús xnab'ej b'ik chikiwach. Ri e tijoxelab' sib'alaj xemayijanik, ri nik'aj chik ri e teren loq xkixi'j kib'. Ri Jesús xu'sik'ij ri e kab'lajuj uti-joxelab' xaq kitukel xub'ij chike ri kak'ulmatajik, xub'ij: ³³ Chanim kuje' pa Jerusalén, chila' kajach wi na ri uK'ojol ri Achi pa kiq'ab' ri e k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik. Kakiq'at na tzij pu'wi' rech kakamisaxik xuquje' kajach na pa kiq'ab' ri winaq ri man a'j Israel taj. ³⁴ Ketzelax na uwach, kachub'ax na upalaj, karapux na xuquje' kakamisax na. Churox q'ij k'ut kak'astaj na.

*Ri Jacobo rachi'l ri Juan kakita jun toq'ob' che
ri Jesús rech kek'o'ji' ruk'
(Mateo 20:20-28)*

³⁵ Ri Juan xuquje' ri Jacobo e ralk'wa'l ri Zebedeo, xeqet ruk' ri Jesús xkib'ij che: Ajtij, kaqaj chi kaya la chage ri kaqata che la.

³⁶ Ri Jesús xub'ij: ¿Jas kiwaj kinb'an iwuk'?

³⁷ Jun chike xub'ij: Ya la b'e chage chi pa ri ajawarem la ri kajuluwik jun chage kat'uyi' na pa ri wiqiq'ab' la xuquje' jun pa ri mox la.

³⁸ Ri Jesús xub'ij: Man iweta'm taj ri kitoq'ij ¿La kiq'i' ix ri k'ax ri kinriq na in? ¿La kiq'i' ix ri kamikal ri kinriq na in?

³⁹ Ri a're' xkib'ij: Kujkwiniq.

Ri Jesús xub'ij chike: Kixkwiniq ri' kiq'i' ri k'axal ri kinriq in xuquje' ri kamikal ri kinriq na in ⁴⁰ are k'u ri uya'ik chi'we chi kixt'uyi'k pa ri nuwqiq'ab' xuquje' pa ri numox man in taj kab'an we pu'wi'. Chomatal chi ri' nab'e kanoq jachin ajchoq'e ri k'olib'al ri'.

⁴¹ Are xkita ri e lajuj ri xk'ulmatajik xeyojtaj chikij ri Jacobo xuquje' ri Juan. ⁴² Ri Jesús xu'sik'ij xub'ij chike: Iweta'm ix, ri winaq ri kakina'o e k'amal taq b'e kech ri tinimit xuquje' ri nima'q kib'anik pa ri tinimit ke'kib'an k'ax chike ri e kiwinaq. ⁴³ Man ya'tal ta k'ut jeri' kak'ulmataj iwuk' ix, ri karaj kux nab'yal chi'xo'l are rajawaxik kux patanil iwe. ⁴⁴ Xuquje' ri karaj kux nim uq'ij chike konojel rajawaxik kux kajchak konojel. ⁴⁵ Jeri', rumal man ne xpe ta ri uK'ojol ri Achi rech kapatanixik xane xpetik chuya'ik ri uk'aslemal che kikolik sib'alaj e k'i winaq.

Ri Jesús kukunaj ri moy achi Bartimeo

⁴⁶ K'a te ri' xo'pan pa ri tinimit Jericó. B'enam kub'an ri q'ij are xel b'ik ri Jesús pa Jericó e rachi'l ri utijoxelab' xuquje' sib'alaj e k'i winaq. K'o jun moy kuta ulimoxna ub'i' Bartimeo (ralk'wa'l ri Timeo) t'uyul chuchi' ri b'e. ⁴⁷ Are xuto chi petinaq ri Jesús aj Nazaret, xuchaple'j uraqik uchi' xub'ij: Jesús, Ralk'wa'l ri David,* che'l ku'x la chwe.

⁴⁸ E k'i xkiyajo rech katani'k, man xtani' ta k'ut xane ko xuraq uchi' xub'ij: Ralk'wa'l ri David, che'l ku'x la chwe.

⁴⁹ Xtak'i' ri Jesús, xub'ij: Chich'ab'ej apanoq.

Xaq jeri' xkich'ab'ej apanoq. Xkib'ij che: Chatki'kotoq, katusik'ij le Jesús.

⁵⁰ Ri achi xuk'yaq kanoq ri uq'u', xch'oplajik, xqeb' loq ruk' ri Jesús. ⁵¹ Ri Jesús xuta che: ¿Jas kawaj kinb'an awuk'?

Ri moy achi xub'ij: Ajtij, kawaj kinka'yik.

⁵² Ri Jesús xub'ij che: Ri akojob'al xatukunaj, utz chik kate'ek.

Aninaq xka'y chi junmul ri achi, xuchaple'j uterene'xik ri Jesús pa ri b'e.

11

Kok ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén

(Mateo 21:1-11; Lucas 19:28-40; Juan 12:12-19)

¹ Are xo'pan pa Betfagé xuquje' pa Betania, chunaqaj ri tinimit Jerusalén pu'wi' ri juyub' Olivos, ri Jesús xu'taq b'ik e keb' chike ri utijoxelab'. ² Xub'ij chike: Jix pa ri le'aj ri k'o

* **10:47** 10:47 Ralk'wa'l ri David are wa' ri jun ub'i' chik ri Jesús Cristo. Pa ri Ojer Tyoxalaj Wuj kub'ij chi ri Mesías kux na jun rija'l ri Taqanel David.

apanoq chiqawach. Chila' ki'riqa wi jun laj nitz' b'ur, jat'ital kanoq ri maj jun winaq kejeninaq. Chikira', k'a te ri' chik'ama loq. ³ We k'o jun katow chi'we: “¿Jas che je la' kib'ano?” chib'ij che “Xa kajawataj che ri Ajawxel, k'a te kutzalij.”

⁴ Ri tijoxelab' xe'kiriqa ri b'ur jat'ital kanoq pa ri b'e chuchi' jun nim uchi' ja, xkikir loq.

⁵ Jujun chike ri e k'o chila' xkita chike: ¿Jas che tajin kikir le b'ur?

⁶ Ri tijoxelab' xkib'ij chike jas ri ub'im b'ik ri Jesús chike, jeri' xya b'e chike kumal ri winaq xkikir loq ri b'ur. ⁷ Xkik'am b'ik ri k'in laj nitz' b'ur ruk' ri Jesús, xkiya ri e kimanta chrij ri b'ur, k'a te ri' xkejen ri Jesús chirij. ⁸ E k'i xkilik' ri kimanta pa ri b'e, e nik'aj chik xkiya uq'ab' taq che' pa ri b'e ri kik'amom loq pa taq ri juyub'.*

⁹ Ri winaq ri e nab'e xuquje' ri e terenik xkiraq kichi' xkib'ij: ¡Hosanna! ¡Tewchi'tal ub'i' ri petinaq pa ri ub'i' ri Ajawxel!✧ ¹⁰ ¡Tewchi'tal ri ajawarem rech ri qatat David ri petinaq pa taq we q'ij ri! ¡Yo'q nimal uq'ij!

¹¹ Are xok b'ik ri Jesús pa Jerusalén, xe' pa ri Templo. Are xiltaj kanoq ronojel rumal, b'enaq chik ri q'ij, xe' pa ri tinimit Betania e rachi'l ri kab'lajuj utijoxelab'.

Ri Jesús kuch'ajch'ob'ej ri Templo

¹² Chukab' q'ij, are kelik loq pa Betania, ri Jesús xnumik. ¹³ Xril apanoq jun uche'al higuera ri k'o

* **11:8** 11:8 Ri winaq ojer kakiya ri uq'ab' taq che' pa ri xuquje' ri kiperaj pa ri b'e rech jeri' kakik'utu chi keki'kotik kaye'm apanoq ri nim taqanel ri petinaq. ✧ **11:9** 11:9 Salmos 118:25, 26.

uxaq, xe'rila' k'ut we k'o uwach.† Are xopan ruk' ri che' xaq xwi uxaq xu'riqa', maj uwach rumal maja' kuriq ri q'ij kawachin ri higos. ¹⁴ Ri Jesús xub'ij che ri uche'al higos: Maj chi jun kutzukuj higos chawe, ri tijoxelab' xkita ri xub'ij ri Jesús.

¹⁵ Are xo'pan pa ri tinimit Jerusalén, ri Jesús xok b'ik pa ri Templo, xuchaple'j kesaxik loq ri winaq ri a'jk'ayib' xuquje' ri tajin keloq'o'manik. Xuwolqotij b'ik ri kimexa ri tajin kakik'ex pwaq xuquje' ri kik'olib'al ri a'jk'ayib' taq palomax.‡

¹⁶ Man xuya ta b'e che xa ta ne jun kukoj b'ik uk'ay pa ri Templo. ¹⁷ Xuquje' xub'ij chike we tzij ri': La man iweta'm ri tz'ib'atalik kub'ij: *Ri wachoch b'anb'al ch'awem kech konojel ri winaq ri kepe pa ronojel ri uwachulew.*✧*Ix k'ut ib'anom kijul eleq'omab' che.* ✧

¹⁸ Are xkita ri e k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik, xkitzukuj jas je' kakib'an chukamisaxik, rumal kakixi'j kib' choch jeri' rumal ri winaq kemayijanik che ronojel ri uk'utu'n. ¹⁹ Are xe' ri q'ij, ri Jesús e rachi'l ri utijoxelab' xe'l b'ik pa ri tinimit.

Xchaqi'jar ri uche'al ri higuera
(Mateo 21:20-22)

† **11:13** 11:13 Ri tinimit Israel, k'i mul kajunumax ruk' ri uche'al ri higuera. ‡ **11:15** 11:15 Ri a'waj ri kek'ayix pa ri Templo are wa' ri keporox cho ri Dios. Ri pwaq ri kak'ex pa ri Templo are wa' ri pwaq ri xwi pa ri Templo kariqitaj wi. E k'i man xtz'aqatisax ri kirajil rumal man suk' ta keno'jin ri e k'exol taq re. ✧ **11:17** 11:17 Isaías 56:7. ✧ **11:17** 11:17 Jeremías 7:11.

²⁰ Che ri aq'ab'il are xi'k'ow b'ik chuxukut ri uche'al ri higos, xkilo chi xchaqi'jar ri uk'a'mal ri che'. ²¹ Xna'taj che ri Pedro ri ub'im kanoq ri Jesús, xub'ij che: Ajtij, chilampe la, xchaqi'jar le uche'al le higos le xetzelay la kanoq uwach.

²² Ri Jesús xub'ij chike ri utijoxelab': ¡Chixkojonoq che ri Dios! ²³ Qas tzij kinb'ij chi'we, we k'o jun kub'ij che we jun juyub' ri': "Chatel b'ik chila', jat pa le plo, qas kukojo ri kub'ij man kakab'alaj ta uk'u'x che, kak'ulmataj na ri kub'ij." ²⁴ Rumal ri' kinb'ij chi'we are kib'an ch'awem, chikojo chi xik'amawa'j ri tajin kito rech kaya'taj na chi'we. ²⁵ We iwoyawal che jun are tajin kib'an ch'awem, chixkuyunoq rech ri iTat ri k'o chila' chikaj kukuy xuquje' na ri imak ix. ²⁶ /We k'u man kikuy ix kimak nik'aj chik, ri iTat ri k'o chikaj man kukuy ta ri imak ix./

*K'o taqanik pa uq'ab' ri Jesús
(Mateo 21:23-27; Lucas 20:1-8)*

²⁷ Junmul chik ri Jesús e rachi'l ri utijoxelab' xo'pan pa Jerusalén. Are tajin kab'in ri Jesús pa ri Templo, xeqet ri e k'amal taq kib'e ri ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq ruk' xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik e kachi'l ri e k'amal taq b'e kech ri winaq a'j Israel. ²⁸ Xkib'ij che: ¿Jachin xyo'w kwinem chawe chub'anik we jastaq ri'? ¿Jachin yo'winaq kwinem chawe rech jewa' kab'ano?

²⁹ Xub'ij ri Jesús chike: In xuquje' ri kinta jun jastaq chi'we, we kixkwinik kib'ij chwe, kinb'ij chi'we jachin yo'winaq kwinem chwe chub'anik

we jastaq ri': ³⁰ ri qasana' ri xub'an ri Juan, ¿la pa ri kaj upetik wi o rech uwachulew?

³¹ Xkichaple'j utayik chib'il kib', xkib'ij: We kaqab'ij chi rech pa ri kaj, ¿jas che man xikoj taj kacha la' chaqe? ³² Man kujkwint ta k'ut kaqab'ij chi jun winaq xyo'w kwinem che.

Jewa' xkib'ij rumal xkixi'j kib' chub'ixik chi rech uwachulew rumal keta'm ri winaq chi ri Juan jun q'alajisal utzij ri Dios. ³³ Xaq jeri' xkib'ij che ri Jesús: Man qeta'm taj.

Ri Jesús xub'ij chike: Man kinb'ij ta xuquje' in chi'we jachin yo'winaq kwinem chwe chub'anik we jastaq ri'.

12

*K'amb'ejab'al no'j chikij ri itzel taq ajchakib'
(Mateo 21:33-46; Lucas 20:9-19)*

¹ Ri Jesús xuchaple'j tzijonem kuk' ri winaq ruk' k'amb'ejab'al taq no'j, xub'ij: K'o jun achi xutik nik'aj uvas.* Xukoralij rij, xuk'ot jun nimalaj pich'b'al uvas, k'a te ri' xuyak jun nimalaj ja jawje' kak'o'ji' wi ri chajinel. Xuya pa qajik chike e nik'aj ajchakib', k'a te ri' xe' pa jun utaqkil. ² Are xopan ri q'ij rech yako'j, xutaq b'ik jun rajchak kuk' ri ajchakib' chutoq'ixik nik'aj rech ri yako'j. ³ Ri ajchakib' xkichap ri taqo'n, xkich'ayo, maj xkiya b'ik che, xkitaq b'ik cho ja. ⁴ Ri ajchoq'e ri ulew xutaq chi b'ik jun rajchak. Ri ajchakib' xkib'an k'ax che xkiya pa uk'ixib'al xuquje' xkiraqij loq ri ujolom. ⁵ Xutaq chi k'u b'i

* **12:1** 12:1 Pa ri Ojer Tyoxalaj Wuj, ri winaq a'j Israel kejunumax ruk' ri uche'al ri uva. Chawila pa Isaías 5:1-7.

jun ajchak, ri ajchakib' k'ut xkikamisaj loq we ajchak ri'. E k'i xu'taq chi na b'ik, e k'o xech'ay loq chike, nik'aj chik xekamisax loq. ⁶ K'isb'al rech, ri ajchoq'e ri ulew xutaq b'ik ri xa jun uk'ojol ri sib'alaj kuloq'aj, xub'ij: "Kakinimaj wa' we nuk'ojol." ⁷ Ri ajchakib' are xkil ri uk'ojol ri ajchoq'e ri ulew xkib'ij chib'il taq kib': "Are wa' ri kech'ab'en kanoq ri ulew, qakamisaj, rech kagechabej kanoq ri ulew."

⁸ Are xopanik ri k'ojolaxel, xkichapo, xkikamisaj, xkesaj b'ik pa ri ulew. ⁹ ¿Jas k'u kub'an ri' ri ajchoq'e ri ulew are katzalij loq? Ku'kamisaj na ri ajchakib' xuquje' kuya na ri ulew tikb'al uvas chike nik'aj chik.

¹⁰ ¿La man isik'im ri tz'ib'atalik ri kub'ij?
Ri ab'aj ri xketzelaj ri e yakol taq ja' xuxik ri ab'aj ri qas k'o kutayij.

¹¹ *Are wa' ri uchak ri Ajawxel, ri kuyak qamayijanik.*✠

¹² Ri kinima'qil ri winaq a'j Israel are xkich'ob'o chi are katzijox kij pa ri k'amb'ejab'al no'j, xkaj xkichap ri Jesús. Man xkib'an ta k'ut rumal cher kakixi'j kib' chikiwach ri e winaq, jeri' xkitzaq kanoq xeb'ek.

*Ri tojoj alkabal che ri César pa ri tinimit Roma
(Mateo 22:15-22; Lucas 20:20-26)*

¹³ K'a te ri' xe'kitaq b'ik e jujun fariseos e kachi'l e jujun herodianos† ruk' ri Jesús rech

✠ **12:11** 12:11 Salmos 118:22, 23. † **12:13** 12:13 Ri winaq ri kito'om ri Herodes rachi'l ri e ralk'wa'l are kakaj ketaqan pa kiwi' ri winaq a'j Israel, are k'u ri kiwinaq ri e fariseos man kakaj taj.

kakikoj jun k'a'mab'al che ruk' ri tzij ri tajin kub'ij. ¹⁴ Are xo'panik xkib'ij che: Ajtij, qeta'm chi lal jun tz'aqat achi. Man kaya ta la b'e chi jun winaq chik kab'in che la ri rajawaxik kab'an la, rumal man are ta kil la ri keka'y ri winaq. Xane qas are kak'ut la ri utz laj b'e ri ke' ruk' ri Dios, b'ij la chaqꞌe ꞑla ya'talik katoj che ri César ri alkabal o man ya'tal taj? ¹⁵ ꞑLa choq'aq' kaqatojo o man choq'aq' taj?

Ri Jesús reta'm jas che tajin kakib'ij che we ri', xub'ij chike: ꞑJas che kikoj k'a'mab'al pa chwe? Chik'ama loq jun pwaq rech Roma, rech kaqilo.

¹⁶ Xkik'am b'ik ri pwaq choch ri Jesús, xub'ij chike: ꞑJachin ajchoq'e we tz'ib' ri' le k'o choch xuquje' le palajaj?

Rech ri César, xecha ri winaq.

¹⁷ Ri Jesús xub'ij: Chiya che ri César ri rech ri César, xuquje' chiya che ri Dios ri rech ri Dios. Konojel ri winaq xemayijanik che ri xub'ij ri Jesús.

Ri k'ulanem are kak'astaj jun pa ri jun k'aslemal chik

¹⁸ Are k'u ri saduceos ri man kakikoj taj chi k'o k'astajib'al wach xo'pan ruk' ri Jesús, xe'kib'ij che: ¹⁹ Ajtij, ri Moisés xuk'ut chiqawach pa ri wuj ri xutz'ib'aj chi are kakam jun achi xuquje' kakanaj kanoq ri rixoqil maj ral. Choq'aq' wi ri rachalal ri achi ri xkamik, kak'uli'k ruk' ri ixoq ri xkanaj kanoq rech kek'oji'k rija'l ri rachalal ri xkamik.✧ ²⁰ E k'o k'u wuqub' alaxik. Ri nab'e xk'uli'k, maj e ralk'wa'l xekanaj kanoq

✧ **12:19** 12:19 Deuteronomio 25:5-10.

are xkamik. ²¹ Ri ukab' xk'uli'k ruk' ri malka'n ixoq, xkam xuquje' b'ik maj e ralk'wa'l xekanaj kanoq, je xub'an xuquje' ri urox. ²² Je xk'ulmataj kuk' konojel k'a xkam na b'ik ri k'isb'al chike ri wugub', k'isb'al rech, xkam xuquje' b'ik ri ixoq. ²³ Pa ri k'astajib'al wach, ¿jachin chike ri achyab' qas rachajil ri ixoq, rumal konojel xek'uli' ruk'?

²⁴ Ri Jesús xub'ij chike: Ri ix, ix sachinaq, xa man iweta'm ta ri' ri tz'ib'atalik xuquje' man iweta'm taj ri utzij ri Dios xuquje' ri ukwinem. ²⁵ Are kek'astaj ri kaminaqib', man kek'uli' taj xuquje' man keya taj pa k'ulanem, xane je ku'x ri angelib' ri e k'o pa ri kaj. ²⁶ Are k'u ri k'astajib'al wach kech ri kaminaqib', ¿la man isik'im ri uwuj ri Moisés, jawje' ri kutzijoj wi rij ri k'ix, ri Dios xub'ij che: *In in uDios ri Abraham, ri Isaac, xuquje' ri Jacob*✧? ²⁷ Ri Dios man kiDios ta kaminaqib' xane kiDios e k'aslik winaq. Ri ix sib'alaj ix sachinaq.

Ri taqanik ri sib'alaj nim uq'ij
(Mateo 22:34-40)

²⁸ Jun chike ri a'jtijab' rech ri taqanik xqeb' ruk' ri Jesús, are xuto tajin ketzijonik xuquje' xuta ri xub'ij ri Jesús, xuta che: ¿Jachin chike ri taqanik ri nim uq'ij chike konojel?

²⁹ Ri Jesús xub'ij: Ri nim taqanik chike konojel are we jun ri': *Winaq a'j Israel, chitatab'ej chi ri Dios are xa jun Ajawxel.* ³⁰ *Chaloq'aj ri awAjaw Dios ruk' ronojel awanima', ruk' ronojel ak'u'x, xuquje' ruk' ronojel achuq'ab'.*✧ Are wa ri'

✧ **12:26** 12:26 Éxodo 3:6. ✧ **12:30** 12:30 Deuteronomio 6:4, 5.

taqanik ri sib'alaj nim uq'ij chike konojel. ³¹ Ri ukab' taqanik are we jun ri': *Chaloq'aj ri ajil tz'aqat, jetaq ri kab'an chuloq'axik awib' at.*‡

³² Utz ri xb'an la chub'ixik, ri achi xub'ij: Ajtij, qas tzij ri xb'ij la, ri Dios xa jun, man k'o ta chi jun Dios xaq xwi ri are'. ³³ Uloq'axik ri Dios ruk' ronojel anima'aj, ruk' ronojel ku'x xuquje' ruk' ronojel chuq'ab'. Xuquje' uloq'axik ri k'ulja jetaq kub'an chuloq'axik rib' jun, k'o na choch ri utzujik poron sipanik xuquje' ri utzujik ri kaminaq taq awaj choch ri Dios. §

³⁴ Ri Jesús are xrilo chi ri achi xutzalij uwach ri xub'ij ri Jesús ruk' eta'manik xub'ij che: Naqaj at k'o wi che ri ajawarem rech ri Dios.

K'a te ri' man k'o ta chik jun winaq xub'ij jun jastaq che ri Jesús.

Ri Cristo are uK'ojol ri Dios

³⁵ Are tajin kuya k'utu'n ri Jesús pa ri Templo, xub'ij chike ri winaq: ¿Jas che kakib'ij ri a'jtijab' rech ri taqanik chi ri Cristo uk'ojol ri David? ³⁶ Ri David nojinaq che ri Tyoxalaj Uxlab'ixel che are xub'ij: *Ri Ajawxel xub'ij che ri wAjaw: Chatt'uyul pa ri nuwiiq'ab', *k'a kinya na pa awaqan konojel ri ak'uul.*☆ ³⁷ Ri David we kub'ij *Ajawxel* che ri Cristo, ¿jas ta k'u che ri' uk'ojol?

‡ **12:31** 12:31 Levítico 19:18 § **12:33** 12:33 Deuteronomio 6:5

* **12:36** 12:36 Ri winaq ri kat'uyi' pa uwiq'iq'ab' jun nim taqanel, we are ri Dios o jachin jun ri k'o taqanik pa uq'ab', kel kub'ij chi ri winaq ri' kaya'taj na nim taqanik pa uq'ab'. ☆ **12:36** 12:36 Salmos 110:1.

Ri winaq sib'alaj utz xkib'an chutatab'exik ri xub'ij ri Jesús.

(Mateo 23:1-36; Lucas 11:37-54; 20:45-47)

³⁸ Ri Jesús pa ri uk'utu'n xub'ij: Chichajij iwib' chike ri a'jtijab' rech ri taqanik. Utz kakina'o kewa'kat pa taq ri k'ayib'al kikojom ri katz'yaq ri karepq'unik, xuquje' utz kakina'o kaya rutzil kiwach.† ³⁹ Utz kakina'o ket'uyi'k pa taq ri nab'e taq t'uuyulib'al pa ri Sinagoga, xuquje' are kakicha' ri t'uuyulib'al ri nim ub'antajik pa taq ri nimaq'ij ri kesik'ix wi. ⁴⁰ Kakimaj ri kijastaq ri e malka'nib' taq ixoqib' xuquje' kakib'an ch'awem rech ketataj kumal nik'aj winaq chik. Nimalaj ri k'axk'olal ri kape pa kiwi' we achyab' ri' k'o na chikiwach nik'aj chik.

Ri usipanik ri malka'n ixoq

(Lucas 21:1-4)

⁴¹ Ri Jesús xt'uyi'k chunaqaj ri k'olib'al rech ri sipanik, xuchaple'j kika'yexik ri winaq are kakiya ri kisipanik pa ri k'olib'al rech, ri k'o pa ri Templo. Sib'alaj e k'i q'inomab' xkiya nima'q taq pwaq. ⁴² Xopan k'ut jun malka'n ixoq, xu'ya kanoq keb' q'ana taq pwaq ri man nim taj kilitajik. ⁴³ Ri Jesús xusik'ij ri utijoxelab', xub'ij chike: Qas tzij kinb'ij chi'we, we malka'n ixoq ri' are nim xuya chikiwach konojel. ⁴⁴ We nik'aj

† **12:38** 12:38 K'o alaj taq nitz' kaxa b'antal che tz'u'm ub'i'nam Filacteria. Pa taq ri' ri alaj taq kaxa ri' k'o jujun paj tzij rech ri utaqanik ri Moisés. We alaj taq kaxa ri' kajat'ix chikipalaj ri fariseos o che ri kimox q'ab' xuquje' kakikoj alaj taq chixchi'y che ri katz'yaq jeri' kakik'utu chi tajin kakichomaj rij ri utzij ri Dios.

winaq xkiya ri jub'iq' che ri nim ri k'o kuk', are k'u we ixoq ri' xuya ronojel ri k'o ruk'.

13

Ri kak'ulmataj na pa taq ri k'isb'al taq q'ij choch ri uwachulew

(Mateo 24:1-2; Lucas 21:5-6)

¹ Elem loq rech ri Jesús pa ri Templo, jun chike ri utijoxelab' xub'ij che: Ajtij, chilampe sib'alaj je'l kaka'y le nima'q taq ab'aj le kojtal che le Templo.

² Ri Jesús xub'ij che: ¿La kawil ronojel we nimaq taq ja ri'? Man jun ab'aj kakanaj chi kanoq pu'wi' jun ab'aj, ronojel katukix na.

(Mateo 24:3-28; Lucas 21:7-24; 17:22-24)

³ Are xe' ri q'ij, ri Jesús xt'uyi'k pu'wi' ri juyub' Olivos, ri k'o apanoq choch ri Templo. Ri Pedro, ri Jacobo, ri Juan, xuquje' ri Andrés xkita che ri Jesús xaq pa utukel, xkib'ij che: ⁴ B'ij la chage ¿jampa' kak'ulmataj le xb'ij la? ¿Jas kak'utuwik chi xa jub'iq' karaj kak'ulmatajik?

⁵ Ri Jesús xub'ij chike: Qas chichajij iwib', k'o mixsub'uwik. ⁶ E k'i winaq kepe na pa ri nub'i' kakib'ij: "In ri'," xuquje' ke'kisub' na e k'i.

⁷ Are kito chi k'o ch'o'j kab'anik xuquje' katz-ijoxik chi kab'an na ch'o'j. Man kixtonti'r taj. Choq'aq' wi kak'ulmataj we ri', man are ta na k'isb'al rech ri uwachulew. ⁸ Kech'o'jin na jun tinimit ruk' jun tinimit chik, xuquje' kech'o'jin na jun wok tinimit ruk' jun wok chik. Kub'an na kab'raqan pa ronojel ri uwachulew, kape na numik. Are wa' ri majib'al rech ri q'oxom.

9 ¡Chichajij iwib'! Kixjach na cho ri q'atb'al taq tzij, chixch'ay na pa taq ri Sinagoga. Rumal we kixk'am na b'ik chikiwach ri nima'q taq taqanelab' rech kiniq'alajisaj chikiwach. 10 Nab'e na rajawaxik katzijox ri utz laj tzij pa ronojel tinimit. 11 Man kak'axir taj iwanima' chuchomaxik ri kib'ij are kixk'am b'ik rech kaq'at tzij pa iwi', xaq xwi chib'ij ri kab'ix chi'we kib'ij pa ri q'otaj ri', rumal man ix taj ri' kixch'awik xane are ri Tyoxalaj Uxlab'ixel. 12 Ri a'laxik xaq a're' kakijach na kib' pa kamikal, ri tataxel kujach na ri ralk'wa'l pa kamikal. Ri alk'wa'laxelab' man ke'kinimaj ta chi na ri kitat kinan, ke'kikamisaj na. 13 Konojel ri winaq rech ri uwachulew kaketzelay na iwach rumal ri nub'i', are k'u ri ko kak'oji'k, kakolotaj na.

14 Are kiwil na ri itzel laj awas kak'oji'k jawje' ri man taqal ta wi, /jetaq ri xutz'ib'aj ri q'alajisal tzij Daniel/ (ri kusik'ij uwach ri wuj, chuch'ob'o ri kub'ij ri kusik'ij) ri winaq ri e k'o pa Judea cha'nimaj b'ik cheb'o'j pa ri juyub'.[☆] 15 Ri k'o pa ri ja' ri k'o pu'wi' ri rachoch, maqaj b'ik ikim chuk'amik jun ujastaq. 16 Xuquje' ri k'o cho ri saq, matzaliq loq chuk'amik ri uq'u' xane chanimajoq. 17 Che ri q'ij ri', ¡k'ax ke ri ixoqib' ri yawab' taq winaq xuquje' ri ke'kitub'isaj kal! 18 Chib'ana ch'awem rech man we ri' man kak'ulmataj taj pa ri q'alaj. 19 Rumal ri k'ax ri kak'ulmatajik, man k'ulmatajinaq ta wi loq pa ri majib'al rech ri uwachulew xuquje' man kak'ulmataj ta chi na. 20 We ta mat kuko'pij ri

☆ 13:14 13:14 Daniel 9:27; 11:31; 12:11.

Dios we q'ij ri', maj jun ri' kak'asi', xa k'u kumal ke ri e cha'talik, kak'opix na ri q'ij.

²¹ We k'o jun kub'ij chi'we: “¡Chiwilampe', chi ri' k'o wi ri Cristo!” o “¡Chiwilampe', je le' k'o wi!” man kikoj taj. ²² Kepe na winaq kakijaluj chi a're' e Cristo, xuquje' kakijaluj chi e q'alajisal taq utzij ri Dios, kakib'an na k'utb'al xuquje' mayijab'al taq jastaq rech ke'kisub' ri winaq pune are ri e cha'talik. ²³ Rumal ri' qas kinb'ij chi'we: “Chichajij iwib'.”

(Mateo 24:29-35, 42-44; Lucas 21:25-36)

²⁴ Pa taq ri q'ij ri' are kik'ow ri nimalaj k'axal, kachup na ri q'ij xuquje' ri ik'. ²⁵ Ketzaq na loq ri ch'umil ri e k'o cho ri kaj xuquje' kasach na uwach ri kaj.* ²⁶ Kiwil k'u na ri uK'ojol ri Achi kape pa ri sutz' ruk' kwinem xuquje' juluwem. ²⁷ Ku'taq k'u na loq ri rangelib' ri Dios chikimulixik konojel ri e cha'talik pa ronojel ri uwachulew.

²⁸ Chich'ob'o ri k'utu'n chirij ri uche'al ri higos. Are keraxar ri uq'ab', kek'iy loq ri uxaq, iweta'm chi xqeb' loq ri q'alaj.* ²⁹ Jeri' xuquje' are kiwilo kak'ulmatajik we jastaq ri', chiweta'maj chi xqeb' loq ri nupetib'al. ³⁰ Qas tzij kinb'ij chi'we chi man kekam ta na we winaq ri' rech we q'ij kamik, k'a k'ulmataj na we jastaq ri'. ³¹ Ri kaj xuquje' ri uwachulew kasach na, are k'u ri nutzij maj usachik.

☆ **13:25** 13:25 Isaías 13:10; 34:4. * **13:28** 13:28 Pa kaxla'n tzij ri tzij verano are ri saq'ij man kajunumataj ta k'u kuk' ri kitzijob'al ri a'j Israel rumal chi ri verano are ri q'alaj. ☆ **13:28** 13:28 Mateo 24:36; Hechos 1:6-7.

³² Are k'u ri q'ij xuquje' ri q'otaj, maj jun eta'maninaq, man ne keta'm taj ri angelib', in xuquje' man weta'm taj, xane xaq xwi ri Tataxel. ³³ Chixk'asloq, xuquje' chib'ana ch'awem rumal man iweta'm taj are kopan ri q'otaj rech ri nupetib'al. ³⁴ Kajunumataj ruk' jun achi are ke' pa jun utaqkil, ku'ya kanoq ri e rajchakib' kakichajij apanoq ri rachoch, kuya kanoq kitaqkil konojel, xuquje' kutaq kanoq ri chajil uchi' ja rech man kawar taj. ³⁵ Rumal ri' chixk'asloq, man iweta'm taj jampa' katzalij loq ri ajchoq'e ri ja, wine are kaqaj q'ij, wine pa nik'aj aq'ab', o wine are koq' ri ama' ak', o are ne kasaqirik. ³⁶ Rech man kixwar taj are ku'riqa ri nupetib'al. ³⁷ Ri kinb'ij chi'we ix, kinb'ij chike konojel: ¡Chixk'asloq!

14

Jun ixoq kutix jun k'ok' kunab'al chirij ri Jesús pa ri tinimit Betania

(Mateo 26:1-5; Lucas 22:1-2; Juan 11:45-53)

¹ Xa keb' q'ij chik karaj che ri nimaq'ij Pascua, xuquje' ri nimaq'ij are katij ri kaxlan wa ri maj ch'am ruk'. Ri e k'amal taq b'e kech ri ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq e kachi'l ri a'jtijab' rech ri taqanik tajin kachichomaj jas kakib'an chuchapik ri Jesús, rech kakikamisaj. ² Xkib'ij: Man kaqachap taj pa le nimaq'ij rech man ketukin ta b'ik le winaq.

(Mateo 26:6-13; Juan 12:1-8)

³ Are k'o ri Jesús pa ri tinimit Betania pa rachoch ri Simón, ri kab'ix ch'a'k achi che, xopan

jun ixoq ruk'a'm b'ik jun k'ok' laj kunab'al.* ri b'antal che jun ri q'ayes ub'i' nardo, ri sib'alaj paqal rajil. Ri ixoq xupaxij ri k'olib'al ri k'o wi b'ik ri kunab'al, k'a te ri' xuq'ij pa ujolom ri Jesús.† ⁴ E k'o k'u jujun chike ri e k'o chila' xkib'ij: ¿Jas che xaq xtix we kunab'al ri'? ⁵ La man xa xk'ayix we jastaq ri' rech kach'ek nimalaj pwaq che jeri' kaya chike ri meb'aib'.

Sib'alaj k'ax kakib'an chuyajik ri ixoq.

⁶ Ri Jesús xub'ij: ¿Jas che k'ax kixtzijon che we ixoq ri'? Man kiyaj taj. Sib'alaj utz ri chak ri xub'an wuk'. ⁷ Ronojel q'ij e k'o ri e meb'aib' iwuk' rech ki'to'o, ri in k'ut man in k'o taj ronojel q'ij iwuk'. ⁸ We ixoq ri' xub'ano ri xkwin chub'anik na'tab'al rech chi kinmuqi'k na. ⁹ Qas tzij kinb'ij chi'we pa ronojel ri uwachulew jawje' ri katzijox wi na ri utz laj tzij, katzijox na we xub'ano we ixoq ri'.

(Mateo 26:14-16; Lucas 22:3-6)

¹⁰ Ri Judas Iscariote, jun chike ri kab'lajuj utijoxelab' ri Jesús, xopan chuk'ayixik ri Jesús kuk' ri e k'amal taq b'e kech ri ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq. ¹¹ Sib'alaj xeki'kotik are xkitab'ej rech ri xb'ix chike, xkitzuj pwaq che ri Judas. Jeri' ri Judas xuchaple'j utzukuxik jas kub'an chujachik ri Jesús pa kiq'ab'.

* **14:3** 14:3 Ri alabastro jun ab'aj ri sib'alaj ch'uch'uj. Are wa' ri kab'an lime't ruk' kaya k'ok' taq kunab'al chupam. † **14:3** 14:3 Ri nardo are jun ki' uwa'l jun che' ri k'o pa ri tinimit India, xa k'u rumal che ri naj kape wi rumal ri' sib'alaj paqal rajil, yaktal pa jun lime't ri man rech man xaq ta katixik.

*Ri k'isb'al rekeq'ij ri xb'anik ruk' ri Jesús
(Mateo 26:17-29; Lucas 22:7-23; Juan 13:21-30;
1 Corintios 11:23-26)*

¹² Pa ri nab'e q'ij rech ri nimaq'ij, are katij ri kaxlan wa ri maj ch'am ruk', ‡ xuquje' are kakamisax ri chij rech ri Pascua, ri tijoxelab' xkita che ri Jesús: ¿Jawje' kaj wi la kaqab'an wi ri wa'im rech Pascua?

¹³ Ri Jesús xub'ij chike e keb' chike ri utijoxelab': Jix pa le tinimit. Chila' kel wi loq jun achi ruk'a'm jun q'eb'al ja', chiterene'j b'ik. ¹⁴ Jawje' ri kok wi b'ik ri achi, chib'ij che: “Ri ajtij kuto: ¿Jawje' k'o wi ri ja ri kinwik'owisaj wi ri nimaq'ij Pascua, kuk' ri nutijoxelab'?” ¹⁵ Ri achi kuk'ut na chi'wach jun nim ja ri k'o chikaj, suk'umatal chik. Chib'ana ri qarekeq'ij chila'.

¹⁶ Xeb'ek ri tijoxelab', xo'k b'ik pa ri tinimit, xkiriq ri achi jetaq ri xub'ij b'ik ri Jesús chike. Jeri' xkib'ano ri rekeq'ij rech Pascua.

¹⁷ Are xok aq'ab', xopan ri Jesús e rachi'l ri kab'lajuj utijoxelab'. ¹⁸ Are e q'a'lik tajin kewa' pu'wi' ri mexa, ri Jesús xub'ij chike: Qas tzij kinb'ij chi'we, jun chi'we ri tajin kawa' wuk' kinuk'ayij na.

¹⁹ Ri tijoxelab' sib'alaj xeb'isonik, xkichaple'j utatab'elo'xik chib'il kib': ¿Te'q in ri'?

²⁰ Ri Jesús xub'ij: Jun chike ri kab'lajuj ri kumu' ri ukaxlan wa wuk' pa ri pala't. ²¹ Qas tzij kinb'ij chi'we, kak'ulmataj na ruk' ri uK'ojol ri Achi, jetaq ri tz'ib'atal loq, xa k'u k'ax rech ri k'ayinel, are katanik we ta mat xalaxik.

‡ **14:12** 14:12 “Ri kaxlan wa ri maj ch'am ruk'.” Chasik'ij pa Hechos 12:3.

²² Are tajin kewa'ik, ri Jesús xuk'am ri kaxlan wa, xutewechi'j. K'a te ri' xujach chike ri utijoxelab', xub'ij chike: Ri' chik'ama', are wa' ri nutyo'jal.

²³ K'a te ri' xuk'am jun qumub'al, xutyoxij che ri Dios, k'a te ri' xuya chike ri utijoxelab', konojel xequmunik. ²⁴ Xub'ij chike: Are wa' ri nukik'el rech ri k'ak' ch'ekom tzij, ri katixtob' kumal ke e k'i winaq. ²⁵ Qas tzij kinb'ij chi'we, man kinqumuj ta chi na we vino xane k'a te kinqumuj chik pa ri ajawarem rech ri Dios ri k'ak' vino.

Ri Jesús kutzijoj chi ri Pedro karawaj na ub'ixik ri Jesús

(Mateo 26:30-35; Lucas 22:31-34; Juan 13:36-38)

²⁶ Are xb'ixotaj ri Salmos* kumal, xeb'e pwi' ri juyub' Olivos.

(Mateo 26:30-35; Lucas 22:31-34; Juan 13:36-38)

²⁷ K'a te' ri xub'ij ri Jesús: Iwonojel kinitzaq na kanoq, jeri' rumal tz'ib'atalik: *Kinb'an na k'ax che ri ajuuq' xuquje' ketukin na b'ik ri chij.* ²⁸ Are kink'astajik, kinnab'ej na b'ik chi'wach kine' je la' pa Galilea.

²⁹ Ri Pedro xub'ij: In man kantzaq ta la kanoq pune konojel ri nik'aj jeri' kakib'ano.

§ **14:24** 14:24 Kakituruwisaj ukik'el jun awaj chuk'utik chi ri ch'ekom tzij kakib'ano, qas tzij wi'. Éxodo 24:8. * **14:26** 14:26 Ri b'ix ri xkib'ixoj pa ri Pascua wine are ri kub'ij pa Salmos 115; 118. ☆ **14:27** 14:27 Zacarías 13:7.

³⁰ Ri Jesús xub'ij che: Qas tzij kinb'ij chawe, che we chaq'ab' kamik oxmul awawam nuwach are koq' ri ak' chukamul.

³¹ Ri Pedro ko xub'ij: Pune rajawaxik kinkam uk' la, man kinwawaj ta wi q'alajisaxik la. Konojel ri nik'aj tijoxelab' chik je xkib'ij jacha ri xub'ij ri Pedro.

*Kub'an ch'awem ri Jesús pa Getsemani
(Mateo 26:36-46; Lucas 22:39-46)*

³² Xo'pan pa jun k'olib'al ub'i' Getsemani, ri Jesús xub'ij chike ri utijoxelab': Chixt'uyul kanoq waral, xa ke'nb'ana na apanoq ch'awem.

³³ Xu'kam b'ik ri Pedro, ri Jacobo, ri Juan ruk'. Xuchaple'j b'isonem xuquje' xuxi'j rib' ³⁴ Xub'ij chike ri e k'o ruk': Sib'alaj kab'ison ri wanima', raj kinkamik kinna'o.

K'a te ri' xub'ij chike: Chixkanaj kanoq waral, chixk'asloq.

³⁵ Xb'in chi na apanoq jub'iq', xuki'k pa ri ulew, xuchaple'j ub'anik ch'awem are xuto we ta k'o b'anom wi mat kuriq ri k'axal. ³⁶ Xub'ij: ¡Tat! lal kakwin la chub'anik ronojel. Man kaya ta la b'e chwe kinriq we k'ax ri', man are ta k'u kab'an we in, xane are b'anoq ri kaj lal.

³⁷ K'a te ri' xtzalij kuk' ri utijoxelab', are xopan kuk' tajin kewarik. Xub'ij: ¡Simón! ¿Tajin ne lo katwarik? ¿Man xatkwin taj xatk'asi'k xa ta ne jun hora? ³⁸ Chixk'asloq, chib'ana ch'awem rech man kixqaj taj pa ri mak. Ri uxlab'al sib'alaj karaj ri ch'awem are k'ut ri ityo'jal maj uchuq'ab'.

³⁹ Xe' chi junmul ri Jesús, xub'ana ch'awem.
⁴⁰ Are xtzalij loq kuk' ri tijoxelab', junmul chik tajin kewarik, rumal sib'alaj k'ax kiwaram. Man xkiriq taj jas xkib'ij che ri Jesús. ⁴¹ Churox mul xtzalij loq kuk' ri utijoxelab', xub'ij chike: Chixwaroq, chixuxlanoq, waral xk'is wi. Chi-wilampe', xopan ri q'otaj are kajach ri uK'ojol ri Achi pa kiq'ab' ri a'jmakib'. ⁴² ¡Chixwa'jiloq! ¡Jo! Xul le kinjachowik.

Ri Judas kujach ri Jesús

(Mateo 26:47-56; Lucas 22:47-53; Juan 18:2-11)

⁴³ Tajin kach'aw na ri Jesús are xaq k'a te xopan ri Judas, jun chike ri kab'lajuj tijoxelab', e rachi'l sib'alaj e k'i winaq ri e taqtal b'ik kumal ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, a'jtijab' rech ri taqanik xuquje' e k'amal taq b'e kech ri winaq a'j Israel, kuk'am che' rachi'l sak'ib'al. ⁴⁴ Ri Judas ub'im chike ri winaq: Ri achi ri kintz'umaj are ri', chichapa', chik'ama b'ik ruk' chuq'ab'.

⁴⁵ Are xopanik ri Judas, xqeb' ruk' ri Jesús, xub'ij che: Ajtij.

K'a te ri' xutz'umaj.

⁴⁶ Ri achyab' xkichap ri Jesús. ⁴⁷ Jun chike ri e k'o chila' xresaj jun sak'ib'al, xusak'ij ri uxikin ri patanil rech ri k'amal kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios. ⁴⁸ Ri Jesús xub'ij chike: ¿La in jun elaq'om k'ut che ri ix petinaq chwij ruk' che' rachi'l sak'ib'al? ⁴⁹ Man xinichap ta k'ut pa taq ri q'ij are xink'o'ji'k iwuk' pa ri Templo. Xk'ulmataj k'u we ri' rumal cher rajawaxik wi kak'ulmataj na ri tz'ib'atal loq.

⁵⁰ Kojonel ri utijoxelab' xa'nimaj b'ik, xkitzaq kanoq utukel.

⁵¹ Xkichap k'ut jun ala ri uterene'm b'ik ri Jesús, uq'u'm jun atz'yaq. ⁵² Ri ala xutzaq kanoq ri atz'yaq, ch'analik, xanimaj b'ik.

Kopan ri Jesús chkiwach ri kinima'qil ri ch'awenelab' cho ri Dios
(Mateo 26:57-68; Lucas 22:54-55, 63-71; Juan 18:12-24)

⁵³ Xkik'am b'ik ri Jesús choch ri k'amal kib'e ri ch'awenelab' cho ri Dios, chila' xkimulij wi kib' ri e k'amal taq b'e kech wi e ch'awenelab' cho ri Dios, ri a'jtijab' rech ri taqanik xuquje' ri e k'amal taq kib'e ri winaq a'j Israel. ⁵⁴ Ri Pedro naj k'o wi kanoq uterene'm b'ik ri Jesús, xok b'ik cho rachoch ri kinima'qil ri ch'awenelab' cho ri Dios. Xt'uyi'k kuk' ri ajch'o'jab' chajinelab' kumiq' rib' chuchi' ri q'aq'.

⁵⁵ Ri e k'amal taq kib'e ri ch'awenelab' cho ri Dios xuquje' ri e ya'l taq no'j kakitzukuj jas kakib'an chuq'alajisaxik chi ri Jesús ajmak, jeri' kekwinik kakikamisaj, maj k'u umak xkiriqo. ⁵⁶ E k'i winaq xkib'an b'anoj tzij chirij ri Jesús, man saq ta k'ut ri kakib'ij. ⁵⁷ E k'o k'u nik'aj winaq xkib'an we b'anoj tzij ri' chirij ri Jesús, xkib'ij: ⁵⁸ Uj xqato are xub'ij: Kintukij we Templo ri kiq'ab' achyab' yakowinaq, kinyak k'u na jun man uq'ab' ta achi kayakowik.

⁵⁹ Man ruk' ta wa' xjunamataj uwach ri kakib'ij.

⁶⁰ Xwa'jil ri k'amal b'e kech ri ch'awenelab' cho ri Dios, xub'ij che ri Jesús: ¿La maj jas kab'ij che

le kakib'ij chawe? ¿Jas kel kub'ij wa' we mak ri', ri kab'ixik xab'ano?

⁶¹ Ri Jesús maj jas xub'ij. Ri k'amal kib'e ri ch'awenelab' cho ri Dios xuta che: ¿La at, at Cristo, uK'ojol ri tewchi'tal laj Dios?

⁶² Je', in ri', xcha ri Jesús. Kiwil na ix ri uK'ojol ri Achi, kat'uyi' na pa ri uwiq'iq'ab' ri kwinel laj Dios are kape pa ri sutz' rech chila' chikaj.

⁶³ Ri k'amal b'e kech ri ch'awenelab' cho ri Dios xut'oqopij ri ratz'yaq†, xub'ij: ¿Jas kakitayij chi na chage ri e q'alajisanelab'? ⁶⁴ ¡Qas ix xixtow ruk' ixikin ri awas ri xub'ij! ¿Jas kita che?

Konojel ri winaq xkib'ij chi taqal che kakamisaxik. ⁶⁵ E k'i xkichaple'j uchub'axik ri upalaj, xkich'uq ri ub'oq'och, xkikoj t'oyom q'ab' che, xkib'ij: ¡Chaq'alajisaj ri utzij ri Dios chiqawach!

Ri ajch'o'jab' chajinelab' xkilaq'ij q'ab' chupalaj.

Ri Pedro karawaj uq'alajisaxik ri Jesús

(Mateo 26:69-75; Lucas 22:56-62; Juan 18:15-18, 25-29)

⁶⁶ Ri Pedro are k'o cho ri ja, xik'ow b'ik jun aj ik' rech ri k'amal kib'e ri ch'awenelab' cho ri Dios. ⁶⁷ Are xrilo chi ri Pedro tajin kumiq' rib' chuchi' ri q'aq', ko xuka'yej, xub'ij che: Xuquje' at at k'o ruk' ri Jesús ri aj Nazaret.

⁶⁸ Ri Pedro xub'ij: Man weta'm taj uwach, man ne weta'm taj jachin tajin katzijoj rij.

† **14:63** 14:63 Kakit'oqopij ri katz'yaq chuk'utik chi itzel xkita ri xb'ixik o are ne ri tajin kab'anik. Xkib'ij we ri' rumal xkito chi awas taq tzij ri xb'ixik.

K'a te ri' xel b'ik chuchi' ri q'aq', xe' chuchi' ri uchi' ja. ⁶⁹ Ri aj ik' are xril ri Pedro xub'ij chike ri e k'o chila': We jun achi ri' kachi'l we winaq ri'.

⁷⁰ Ri Pedro junmul chik xub'ij chi man reta'm taj uwach ri Jesús. Maj naj taj ik'owinaq, are nik'aj winaq chik xkib'ij che ri Pedro: Qas tzij wi la' at kachi'l rumal at at aj Galilea.

⁷¹ Ri Pedro xuchaple'j ub'ixik etzelal chib'il rib'. Xub'ij: Qas tzij kinb'ij chi'we chi man weta'm taj uwach ri Jesús.

⁷² Xaq k'a te' xoq' jun ama' ak' chukamul. Xna'taj che ri Pedro ri xb'ix che rumal ri Jesús: Oxmum awawam nuwach are koq' chukamul ri ama' ak'.

Ri Pedro xuchaple'j oq'ej.

15

Ri Jesús kopan choch ri Pilato

(Mateo 27:1-2, 11-14; Lucas 23:1-5; Juan 18:28-38)

¹ Are xsaqirik, ri kinima'qil ri ch'awenelab' cho ri Dios, ri e k'amal taq kib'e ri winaq a'j Israel xuquje' ri e yo'l taq no'j xkichomaj jas kakib'ano. Xkiyut b'ik ri Jesús, xkik'am b'ik choch ri Pilato.

² Ri Pilato xuta che ri Jesús: ¿La at ri at kirey ri winaq a'j Israel?

Ri Jesús xub'ij che: Lal xb'in la in jachinaq.

³ Ri e k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq xkichaple'j utzujuxik ri Jesús che k'i jastaq. ⁴ Ri Pilato xub'ij che ri Jesús: ¿La maj jas kab'ij che le tajin kakib'ij chawe? Sib'alaj k'i ri amakum, jeri' kakib'ij.

⁵ Pune jeri' xb'ix che ri Jesús, maj xa ta ne jun tzij xub'ij, rumal ri' ri Pilato sib'alaj xmayijanik. (*Mateo 27:15-31; Lucas 23:13-25; Juan 18:38; 19:16*)

⁶ Pa ri nimaq'ij, naq'atal che ri Pilato kutzoqopij jun itzel winaq ri k'o pa che, xapachin na k'u ri kakita ri winaq. ⁷ K'o k'u jun achi ub'i' Barrabás, tz'apital pa ri che' kuk' ri itzel taq winaq, rumal uk'ulel ri nim taqanel pa Roma xuquje' rumal ri kamisanik ri ub'anom. ⁸ Xkimulij kib' ri winaq choch ri Pilato, xkita che kutzoqopij ri jun itzel winaq jetaq ri naq'atalik kub'ano pa ri nimaq'ij. ⁹ Ri Pilato xuta chike: ¿La are kiwaj kintzoqopij b'ik le kirey le winaq a'j Israel?

¹⁰ Jeri' xub'ij rumal xuch'ob'o chi ri e k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios xkijach ri Jesús rumal k'ax kakina' che. ¹¹ Ri e kinima'qil ri e ch'awenelab' cho ri Dios xe'kitaqchi'j ri winaq are kakito katzoqopix ri Barrabás. ¹² Ri Pilato xuta chike: ¿Jas k'u kinb'an che le achi le kib'ij ix chi are kirey ri winaq a'j Israel?

¹³ Ri winaq ko xkiraq kichi', xkib'ij: ¡Ripoq!

¹⁴ Ri Pilato xuta chike: ¿Jas che? ¿Jas xumakuj we achi ri'?

Ri winaq ko xkiraq kichi', xkib'ij: ¡Ripoq!

¹⁵ Xraj k'u ri Pilato xuya chike ri winaq ri kakaj xtaqanik katzoqopixik ri Barrabás, xuquje' xtaqan churapuxik ri Jesús, k'a te ri' xujach b'ik chike rech kakiripo.

¹⁶ Ri ajch'o'jab' xkik'am b'ik ri Jesús choch ri ja ri kak'o'ji' wi ri nim q'atal tzij, xe'kimulij konojel ri kachi'l. ¹⁷ Xkiko'j jun kyaq manta chirij ri

Jesús, k'a te ri' xkikem jun k'ix korona, xkikoj pa ujolom, ¹⁸ xuquje' xkib'ij: ¡Nim uq'ij ri kirey ri winaq a'j Israel!

¹⁹ Xkich'ay chujolom ruk' jun aj, xkichub'aj, xexuki'k choch, kakijaluj kakiya uq'ij. ²⁰ Are xeto'taj chuyakik kitze' chirij ri Jesús, xkesaj ri manta chrij, xkikoj ri ratz'yaq. K'a te ri' xkik'am b'ik pa ripik.

Karip ri Jesús

(Mateo 27:32-44; Lucas 23:26-43; Juan 19:17-27)

²¹ K'o jun achi ub'i' Simón aj Cirene, utat ri Alejandro Rufo, tzalijem loq rij pa ri uchak cho ri saq, xkitaq b'ik chi reqaxik ri ripb'al.

²² Xkik'am b'ik ri Jesús pa ri ulew ub'i'nam Gólgota, ri kel kub'ij *Ub'aqilal jolomaj*. ²³ Xkiyuja'j vino ruk' mirra, k'a te ri' xkitzuj che, ri Jesús man xraj taj xutijo. ²⁴ K'a te ri' xkiripo, ri ajch'o'jab' xe'tz'anik rech kakilo jachin kach'ekow b'ik ri ratz'yaq ri Jesús.

²⁵ Pa ri b'elejeb' hora rech ri q'ij, xkirip ri Jesús. ²⁶ Xkikoj we tz'ib'atalik ri' pu'wi' ri che' ripb'al: ARE WA' RI KIREY RI WINAQ A'J ISRAEL. ²⁷ Xerip xuquje' e keb' eleq'omab' chuxukut, jun pa umox, jun pa uwiq'iq'ab'. ²⁸ Xk'ulmataj k'ut ri tz'ib'atal loq chirij kub'ij: *Xajilax chikixo'l ri a'jmakib'*.✧

²⁹ Konojel ri ki'k'ow b'ik kakisutusa kanoq ri kijolom xuquje' kakib'ij kanoq che ri Jesús: At ri katukij ri Templo k'a te ri' pa oxib' q'ij kayak

✧ 15:28 15:28 Isaías 53:12.

uk'axel. ³⁰ ¡Chatqaj loq cho ri ripb'al, chakolo awib'!

³¹ Ri e k'amal taq b'e kech ri ch'awenelab' cho ri Dios, e kachi'l ri a'jtijab' rech ri taqanik xkitze'j uwach ri Jesús xkib'ij che: Xkwinik xu'kol nik'aj winaq chik, man kakwin ta k'ut kukol rib'.

³² Chuqasaj loq rib' choch ri ripb'al, we are Cristo kirey ri winaq a'j Israel rech jeri' kaqilo xuquje' kujkojon che. Ri achyab' ri xerip ruk' kakib'ij apanoq k'ax taq tzij che.

Ri ukamikal ri Jesús

(Mateo 27:45-56; Lucas 23:44-49; Juan 19:28-30)

³³ Pa ri unik'ajil q'ij xq'equ'mataj ri uwachulew k'a te xtani' pa ri urox hora rech b'enaq q'ij. ³⁴ Ri Jesús xuraq uchi' pa ri urox hora rech b'enaq q'ij, xub'ij: Eloi, Eloi, ¿lama sabactani?* ri kel kub'ij: *NuDios, nuDios ¿jas che xinya la kanoq nutukel?*

³⁵ Jujun chike ri e k'o chila', are xkita ri xub'ij ri Jesús, xkib'ij: Chitampe', tajin kuch'ab'ej apanoq ri Elías.

³⁶ Kaxik'an jun chike ri achyab' xu'ch'aqab'a loq jun q'ux pa vinagre k'a te ri' xuxekeb'a b'ik che jun aj, xutzuj apanoq che ri Jesús, xuquje' xub'ij: Qilampe' we qas kape ri Elías chuqasaxik.

³⁷ Ri Jesús ruk' chuq'ab' xuraq uchi', k'a te ri' xkamik. ³⁸ Ri atz'yaq tasb'al upam ri Tyoxalaj k'olib'al ri k'o pa ri Templo xjisjob' pa keb' upetik chikaj k'a pa ri ulew. ³⁹ Are xuta ri kinimal ri

* **15:34** 15:34 We tzij ri' xb'ix pa ri tzijob'al hebreo. Qilampe pa Salmos 22:1.

ajch'o'jab' chi xuraq uchi' ri Jesús, xuquje' xrilo jas xub'an ri Jesús xkamik, xub'ij: Qas tzij wi, we achi ri' are Uk'ojol ri Dios.

⁴⁰ E k'o k'u jujun ixoqib' naj e k'o wi keka'y apanoq. Chikixo'l e k'o ri María Magdalena, ri María ri unan ri Jacobo, xuquje' ri unan ri José, xuquje' ri Salomé. ⁴¹ We ixoqib' ri' xeteri'k, xuquje' xkipatanij ri Jesús are k'o pa Galilea. E k'o xuquje' nik'aj ixoqib' chik chila' ri xepaqi' ruk' are xe' pa Jerusalén.

Kamuq ri Jesús

(Mateo 27:57-61; Lucas 23:50-56; Juan 19:38-42)

⁴² B'enaq chi q'ij, (q'ij ri kasuk'umax kanoq ronojel ri katij pa ri q'ij rech uxlanem) ⁴³ ri José aj Arimatea, jun chike ri e ya'l taq no'j kech ri winaq a'j Israel, jun achi ri raye'm ri ajawarem rech ri Dios, man xuxi'j taj rib', xopan ruk' ri Pilato chutayik ri utyo'jal ri Jesús rech kumuqu. ⁴⁴ Ri Pilato sib'alaj xmayijanik are xuto chi aninaq xkam ri Jesús, xusik'ij ri kinimal ri ajch'o'jab' xuta che la naj chik kaminaq ri Jesús. ⁴⁵ Are xkib'ij che chi ri Jesús kaminaq chik, xuya b'e che ri José xuk'am b'ik. ⁴⁶ Ri José xuqasaj b'ik ri utyo'jal ri Jesús, xub'olq'otij b'ik pa jun k'ak' atz'yaq ri xuloq'o, xuya' kanoq pa jun jul ri k'ottal cho jun ab'aj, k'a te ri' xuwolqotij kanoq jun ab'aj rech kutz'apij ri uchi' ri muqb'al. ⁴⁷ Ri María Magdalena rachi'l ri María unan ri José xkilo jawje' xmuqi' wi kanoq ri Jesús.

16

Ri k'astajib'al uwach ri Jesús

(Mateo 28:1-10; Lucas 24:1-12; Juan 20:1-10)

¹ Are xik'ow ri q'ij re uxlanem, ri María Magdalena, ri María unan ri Jacobo xuquje' ri Salomé xkiloq' b'i k'ok' taq kunab'al rech ke'kikojo kan che ri utyo'jal ri Jesús. ² Sib'alaj kamuquq na pa ri nab'e q'ij rech ri wuq q'ij, ri ixoqib' xeb'e chuchi' ri muqb'al. ³ Kakib'ila chib'il taq kib' pa ri b'e: ¿Jachin ta k'u kab'anow toq'ob' chaqe karesaj ri ab'aj chuchi' ri muqb'al?

⁴ Jeri' kakib'ij rumal ri ab'aj ri k'o chuchi' ri muqb'al sib'alaj nim. Are xo'panik xkilo chi ri ab'aj esatal chi kanoq chuchi' ri muqb'al. ⁵ Xo'k b'i pa ri muqb'al, k'a te xkilo k'o jun ala t'uyulik pa ri uwiqiq'ab' rech ri xk'o'ji' wi ri Jesús, sib'alaj saq ri ratz'yaq. Ri ixoqib' sib'alaj xkixi'j kib'. ⁶ Ri ángel xub'ij chike: Man kixi'j ta iwib'. Ix tajin kitzukuj ri Jesús ri xripik. Man k'o ta chi waral, xane xk'astaj uwach. Chixka'yoq jawje' le xk'o'ji' wi. ⁷ Jix k'ut, ji'tzizoj chike ri tijoxelab' xuquje' che ri Pedro: “Ri Jesús xnab'ej apanoq chi'wach xe' je la' pa Galilea, je la' kiwil wi na uwach, jetaq ri ub'im chi'we.”

⁸ Ri ixoqib' xeb'irib'ob'ik, xa'nimaj b'ik, xe'l b'ik chuchi' ri muqb'al ruk' xib'in ib'. Maj xkitzizoj wi ri xkilo.

Ri Jesús kuk'ut rib' chikiwach e k'i winaq k'a te ri' kapaqi' pa ri kaj

(Juan 20:11-18)

⁹ /Are xk'astaj ri Jesús pa ri nab'e q'ij rech ri wuq q'ij, xuk'ut rib' choch ri María Magdalena, ri

xesax wuqub' itzel uxlab'al che. ¹⁰ Ri María Magdalena xe' chutzijoxik chike konojel ri xek'oji' ruk' ri Jesús. Konojel tajin keb'isonik xuquje' ko'q'ik. ¹¹ Are xub'ij chike chi xril uwach ri Jesús k'astajinaq chik, man xkikoj taj.

(Lucas 24:13-35)

¹² Ri Jesús xuk'ut xuquje' rib' chikiwach e keb' chike ri tijoxelab' are e b'enaq pa ri kib'e cho ri saq. ¹³ Ri e tijoxelab' xe'kitzijoj chike ri nik'aj tijoxelab' chik chi xkil ri Jesús, man xkikoj ta k'u ri xb'ix chike.

(Mateo 28:16-20; Lucas 24:36-49; Juan 20:19-23)

¹⁴ K'isb'al re xuk'ut rib' chikiwach ri e ju'lajuj utijoxelab' are tajin kewa'ik, xu'yajo rumal cher man xe'kikoj ta ri xeb'in chike chi xk'astaj uwach. ¹⁵ Xub'ij chike ri utijoxelab': Jix pa ronojel ri uwachulew, ji'tzijoj ri utz laj taq tzij, chike konojel winaq. ¹⁶ Ri kakojonik xuquje' kab'an uqasana' kakolotajik, are k'u ri man kakojon taq, kaq'at na tzij pu'wi'. ¹⁷ Ri kekojon che ri nub'i', kekwin na. Ke'kesaj itzel taq uxlab'al pa ri nub'i', ketzijon chi na pa jule' taq tzijob'al. ¹⁸ Ke'kichap na kumatz, xuquje' we kakiqumuj ja' ri ya'tal kamisab'al ruk', man kub'an ta k'ax chike. We kakiya ri kiq'ab' pa kiwi' ri yawab'ib', ku'tzir na.

(Lucas 24:50-53)

¹⁹ Are xto'taj ri Jesús che tzijonem kuk' ri tijoxelab', xk'am b'ik pa ri kaj, xe't'uyul pa ri uwiq'iq'ab' ri Dios. ²⁰ Ri tijoxelab' xeb'e chutzijoxik ri ukamikal xuquje' ri k'astajib'al uwach ri Jesús pa ronojel ri tinimit. Ri Ajawxel xu'to'o

chub'anik ri utz laj chak, xuquje' xuk'utu chi
qas kwinel wi ri utzij rumal xu'to'o ri tijoxelab'
chub'anik ri mayijab'al taq jastaq./

**RI K'AK' TESTAMENTO PA TZIJOB'AL
K'ICHE'
The New Testament in the K'iche' of Totonacapan
language of Guatemala
Nuevo Testamento K'iche' de Totonacapan**

copyright © 2022 Pioneer Bible Translators

Language: Qach'abel (K'iche')

Dialect: Totonacapan

Contributor: Pioneer Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2023-04-13

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 14 Apr 2023

80589b2e-3159-52d6-a29f-253eca70f2bd